

**Дмитро Шевчук
Віталій Лебедюк**

**КУРС
ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА ЗАРАДИ
МАЙБУТНЬОГО: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Національний університет «Острозька академія»

Jean Monnet Module Erasmus+
“Studies of Principles and Values of European Politics
from Pericles to Modern Times”
№ 101127113 — POLIS— ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Дмитро Шевчук, Віталій Лебедюк

Курс
**«Європейська політика
заради майбутнього:
уроки для України»**

2025-2026 навчальний рік

Дидактичні матеріали

Острог 2026

Шевчук Д., Лебедюк В. Курс «Європейська політика заради майбутнього: уроки для України». 2025-2026 навчальний рік. Дидактичні матеріали. Острог, 2026. 79 с.

**Funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are, however, those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the granting authority (European Education and Culture Executive Agency (EACEA)). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи грантодавця (Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (EACEA)). Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Зміст

Про курс.....	4
Тема 1. Європейська політика: пошук гармонії між традиціями та модернізацією	5
Тема 2. Європейські політичні цінності та принципи versus популізм.....	9
Тема 3. Європейські політичні цінності та принципи versus постправда.....	14
Тема 4. Європейська політика у часи COVID-19.....	19
Тема 5. Європа і російська агресія: підтримка України .	24
Тема 6. Побудова системи безпеки в Європі.....	33
Тема 7. Європейське лідерство у світі	41
Тема 8. Перспективи європейської інтеграції.....	50
Тема 9. Український шлях до Європейського Союзу.....	57
Тема 10. Виклики та можливості для Європейського Союзу	66
Рекомендована література	71
Про проект.....	78

Про курс

Курс: «Європейська політика заради майбутнього: уроки для України»

5 ECTS, весняний семестр 2025/2026

Курс присвячений сучасним викликам, що стоять перед Європейським Союзом, шляхам їх подолання, а також урокам для України, винесеним з європейського досвіду. Поточна ситуація є дуже мінливою та створює проблеми у сферах безпеки, пандемії, постправди та популізму. Все це вимагає ефективної політики, спрямованої на вирішення цих проблем. У рамках курсу представлені європейські методи вирішення цих проблем, а також шляхи впровадження принципів європейської політики в Україні, що сприятиме її європейській інтеграції.

ТЕМАТИКА КУРСУ:

- Тема 1. Європейська політика: пошук гармонії між традиціями та модернізацією
- Тема 2. Європейські політичні цінності та принципи versus популізм
- Тема 3. Європейські політичні цінності та принципи versus постправда
- Тема 4. Європейська політика у часи COVID-19
- Тема 5. Європа і російська агресія: підтримка України
- Тема 6. Побудова системи безпеки в Європі
- Тема 7. Європейське лідерство у світі
- Тема 8. Перспективи європейської інтеграції
- Тема 9. Український шлях до Європейського Союзу
- Тема 10. Виклики та можливості для Європейського Союзу

Тема 1. Європейська політика: пошук гармонії між традиціями та модернізацією

Європейський Союз — це унікальний політичний проєкт, що об'єднує 27 держав із різною історією, релігією, мовою та політичною культурою. Одним із центральних викликів європейської інтеграції є питання: як зберегти національну та культурну самобутність окремих країн, водночас рухаючись до спільних цінностей, стандартів і модернізації суспільства? Це напруження між традицією і прогресом пронизує майже всі сфери європейської політики — від сімейного права до цифрової трансформації.

Європейська інтеграція розпочалася 1950-х роках із суто економічних цілей (Європейське об'єднання вугілля і сталі), але поступово перетворилася на проєкт цінностей. Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір, 1992) і пізніше Лісабонський договір (2007) закріпили принципи демократії, прав людини, верховенства права та поваги до гідності людини як фундаментальні для членства в ЄС.

Водночас кожна держава-член зберігає власну конституційну ідентичність, історичну пам'ять і культурні традиції. Стаття 4(2) Договору про ЄС прямо визнає, що Союз поважає національну ідентичність держав-членів, "притаманну їхнім основоположним політичним і конституційним структурам".

Європейський Союз ґрунтується на:

- людській гідності;
- свободі;
- демократії;
- рівності;
- верховенстві права;

- повазі до прав людини, зокрема прав осіб, які належать до меншин.

Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність жінок та чоловіків.

Ключові точки напруження між традицією та модернізацією:

Сімейна політика та права людини

Питання одностатевих шлюбів, репродуктивних прав чи гендерної рівності демонструють глибокі відмінності: скандинавські країни та Нідерланди рухаються до максимальної лібералізації, тоді як Польща чи окремі регіони Італії спираються на консервативні, релігійно вкорінені традиції. ЄС не має повноважень нав'язувати єдину модель сім'ї, але вимагає дотримання принципу недискримінації.

Міграція та мультикультуралізм

Міграційна криза 2015 року загострила дебати про національну ідентичність. Частина суспільств бачить у мігрантах загрозу культурній однорідності, інші наголошують на цінностях відкритості та солідарності як європейській традиції гостинності.

Секуляризм versus релігійна спадщина

Французька модель *laïcité* (жорсткого відокремлення держави від релігії) контрастує з країнами, де релігія залишається частиною публічного простору (Польща, Ірландія, Греція). Дискусії про хустки в школах, розп'яття в державних установах ілюструють цю різницю.

Верховенство права та судова реформа

Конфлікти між Європейською комісією та урядами Польщі й Угорщини щодо судових реформ показують

напругу між національним суверенітетом (право самостійно організовувати судову систему) і спільними стандартами правової держави.

Цифрова та економічна модернізація

Регламент GDPR, Цифровий закон про ринки (DMA) та стратегія Digital Single Market демонструють спроби гармонізувати технологічний прогрес із захистом приватності й традиційних соціальних гарантій, зокрема на ринку праці.

Екологічна трансформація

Європейський зелений курс (European Green Deal) викликає опір у регіонах, залежних від вугільної промисловості чи традиційного сільського господарства (наприклад, протести фермерів у 2023–2024 роках), що ставить питання соціальної справедливості переходу.

Механізми пошуку балансу:

Принцип субсидіарності. Закріплений у статті 5 ДЄС, цей принцип передбачає, що рішення ухвалюються на найнижчому ефективному рівні управління. ЄС втручається лише тоді, коли мета не може бути досягнута державами-членами самостійно. Це дозволяє зберігати простір для національних традицій у сферах на кшталт освіти, культури чи сімейного права.

Гнучка інтеграція (диференційована інтеграція).

Механізми на кшталт опт-аутів (Данія, Ірландія щодо єврозони чи Шенгену) або посиленої співпраці дозволяють країнам рухатися різними темпами, зберігаючи водночас спільний правовий каркас.

Діалог і соціальне партнерство. Європейська комісія регулярно проводить консультації із громадянським суспільством, церквами та релігійними спільнотами (стаття

17 Договору про функціонування ЄС), що є прикладом інституційного визнання ролі традиційних інституцій.

Механізм умовності верховенства права. Запроваджений 2020 року, він пов'язує отримання фінансування ЄС із дотриманням принципів правової держави, демонструючи, що модернізація інституцій є передумовою фінансової солідарності.

Приклади національних моделей

- **Німеччина:** поєднання соціальної ринкової економіки (традиція повоєнного консенсусу) із активною цифровою та кліматичною модернізацією.
- **Франція:** республіканська традиція секуляризму та централізації уживається з прогресивними реформами у сфері біоетики.
- **Польща та Угорщина:** акцент на національному суверенітеті, консервативних сімейних цінностях, що часто вступає в конфлікт із лібералізаційним порядком денним Брюсселя.
- **Скандинавські країни:** модель "модернізованої традиції" — збереження сильної держави добробуту при одночасному лідерстві в гендерній рівності та цифровізації.

Здатність ЄС утримувати різноманітність у межах спільних цінностей є ключовим тестом його легітимності. Надмірна уніфікація ризикує спричинити євроскептицизм і зростання популістських рухів, які експлуатують страх перед втратою ідентичності. Водночас відмова від спільних стандартів підриває саму ідею інтеграції та єдиного ринку прав людини.

Тема 2. Європейські політичні цінності та принципи versus популізм

Одним із найгостріших викликів для Європейського Союзу в останні два десятиліття є зростання популістських рухів і партій, які кидають виклик самим основам ліберально-демократичного порядку, на якому побудована європейська інтеграція. Популізм не є явищем, обмеженим однією країною чи ідеологічним табором — він проявляється як у праворадикальному вигляді, наприклад у Національному об'єднанні у Франції чи "Альтернативі для Німеччини", так і в лівому варіанті, як-от Podemos в Іспанії чи Syriza в Греції. Розуміння природи популізму та його конфлікту з фундаментальними цінностями ЄС є ключовим для аналізу сучасної європейської політики.

Популізм прийнято розглядати як політичний стиль і водночас ідеологію, яка сприймає суспільство як поділене на два антагоністичні табори: "чистий народ" проти "корумпованої еліти". Дослідник Кас Мудде визначає популізм як "тонку ідеологію", яка може поєднуватися з різними політичними доктринами — від націоналізму до соціалізму. Серед ключових ознак популізму варто виділити антиелітарну риторiku, претензію на монопольне представництво "справжнього народу", недовіру до посередницьких інституцій, таких як парламент, суди, преса чи наднаціональні органи, спрощення складних проблем через бінарні опозиції, а також харизматичне лідерство й пряму комунікацію з виборцями, часто через соціальні мережі, в обхід традиційних медіа.

Європейський Союз, своєю чергою, ґрунтується на цінностях, закріплених у статті 2 Договору про Європейський Союз: людській гідності, свободі, демократії,

рівності, верховенстві права та повазі до прав людини, включно з правами меншин. Ці цінності передбачають плюралізм, недискримінацію, толерантність та справедливість, і саме навколо них вибудовується основний конфлікт із популістськими рухами.

Одна з головних ліній протистояння стосується представницької демократії, яку популісти часто протиставляють "прямій волі народу", виражуваній через референдуми чи плебісцити, тоді як парламенти, конституційні суди та незалежні медіа зображуються як перешкоди для справжнього народовладдя. Така риторика підриває принцип стримувань і противаг, що є основою верховенства права. Не менш важливим є конфлікт навколо незалежності судової влади: реформи судової системи в Польщі протягом 2015–2023 років та в Угорщині є яскравими прикладами того, як популістські уряди намагаються підпорядкувати судову владу виконавчій, послаблюючи незалежність суддів, на що Європейська комісія реагувала процедурами за статтею 7 Договору про ЄС та механізмом умовності фінансування.

Ще одна вісь напруження пролягає між наднаціональною інтеграцією та національним суверенітетом. Популістські партії активно експлуатують наратив про "втрату суверенітету" на користь "бюрократів у Брюсселі", і найяскравішим прикладом успішної мобілізації такого наративу став Brexit, хоча його реальні економічні наслідки для Великої Британії виявилися далеко не однозначними. Паралельно триває конфлікт між мультикультуралізмом і націоналізмом: міграційна криза 2015 року стала потужним каталізатором зростання популізму по всій Європі, а партії на кшталт "Альтернативи для Німеччини", італійської "Ліги" чи угорської "Фідес"

будують свою риторику навколо захисту "національної ідентичності" від імміграції та ісламізації.

Окремої уваги заслуговує протистояння між незалежними медіа та контрольованим інформаційним простором. В Угорщині за роки правління Віктора Орбана відбулася значна консолідація медіа під контролем лояльних до влади бізнесменів, що експерти розглядають як пряму загрозу плюралізму думок — одній із ключових цінностей ЄС. До цього додається конфлікт між правами меншин і "волею більшості": популістська риторика часто апелює до "традиційної більшості" на противагу правам ЛГБТ+, релігійних чи етнічних меншин, що прямо суперечить принципу недискримінації, закріпленому в Хартії основоположних прав Європейського Союзу.

У відповідь на ці виклики Європейський Союз розробив кілька інституційних механізмів захисту своїх цінностей. Стаття 7 Договору про ЄС передбачає процедуру призупинення певних прав держави-члена, включно з правом голосу в Раді, у разі "явного ризику серйозного порушення" цінностей статті 2, однак цей механізм вимагає одностайності, що суттєво ускладнює його застосування — показовим є випадок, коли Польща й Угорщина взаємно блокували процедури одна проти одної. Механізм умовності верховенства права, запроваджений у 2020 році, дозволяє призупиняти виплати з бюджету ЄС країнам, які порушують принципи правової держави, і вже застосовувався щодо Угорщини, коли частину коштів було заморожено через корупційні ризики. Крім того, Європейська комісія щорічно готує звіт про стан верховенства права, який оцінює судову систему, свободу медіа та боротьбу з корупцією в кожній державі-члені, а Суд Європейського Союзу неодноразово ухвалював рішення

проти Польщі щодо реформи судової системи, підтверджуючи, що незалежність судів є структурним елементом права ЄС.

Зростання популізму пояснюється не лише ідеологічними, а й глибокими соціально-економічними чинниками. Наслідки фінансової кризи 2008 року та подальша деіндустріалізація створили відчуття покинутості серед значної частини населення, особливо в регіонах, які найбільше постраждали від глобалізації. Водночас швидкі соціальні зміни, пов'язані з гендерною рівністю та мультикультуралізмом, спричинили культурний спротив серед консервативніших верств суспільства. До цього додається загальна криза довіри до інституцій — зниження довіри до традиційних партій, парламентів та самого Європейського Союзу, який частиною населення сприймається як віддалений і відчужений бюрократичний центр. Не менш важливу роль відіграють соціальні мережі, алгоритми яких посилюють поляризацію, а дезінформаційні кампанії, зокрема підозри у зовнішньому втручанні, сприяють поширенню популістських наративів у публічному просторі.

Практика показує розмаїття національних моделей: в Угорщині під керівництвом Віктора Орбана держава офіційно проголосила курс на "неліберальну демократію", що стало відкритим викликом ліберальним цінностям ЄС; у Польщі партія "Право і справедливість" протягом 2015–2023 років провела судову реформу, яка спричинила багаторічний конфлікт із Брюсселем, хоча зміна влади в 2023 році частково розвернула цей курс; в Італії коаліційний уряд Джорджі Мелоні поєднує елементи консервативного націоналізму з прагматичною співпрацею в межах ЄС; а у Франції успіх Національного об'єднання Марін Ле Пен

демонструє нормалізацію популістського дискурсу навіть у країні-засновниці Європейського Союзу.

Попри всі ці виклики, європейські інституції демонструють певну здатність до адаптації: посилюється моніторинг верховенства права, застосовується фінансова умовність, підтримуються незалежні медіа через програми ЄС, а Європейський парламент активно працює над протидією дезінформації. Водночас критики справедливо зазначають, що наявні механізми реагування є повільними, часто політично вмотивованими і не завжди здатні зупинити ерозію демократичних інститутів до того, як вона набуде незворотного характеру. Саме тому питання про те, як зберегти баланс між демократичною легітимністю, що апелює до "волі народу", і захистом ліберальних конституційних гарантій, залишається одним із найактуальніших у сучасній європейській політиці, а його розв'язання визначатиме подальший розвиток самого проєкту європейської інтеграції.

Тема 3. Європейські політичні цінності та принципи versus постправда

Феномен постправди став одним із найсерйозніших викликів для європейського політичного простору у другій половині 2010-х та у 2020-х роках, поставивши під сумнів саму можливість раціонального публічного дискурсу, на якому традиційно ґрунтується ліберальна демократія та європейська інтеграція. Оксфордський словник обрав слово "post-truth" словом року ще у 2016 році, визначивши його як стан, за якого об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж емоції та особисті переконання. Для Європейського Союзу, чия легітимність значною мірою спирається на раціональний діалог між інституціями, експертами та громадянами, це явище становить структурну загрозу, оскільки підриває саму можливість консенсусу щодо спільних цінностей і фактів.

Європейський Союз ґрунтується на цінностях, закріплених у статті 2 Договору про Європейський Союз: людській гідності, свободі, демократії, рівності, верховенстві права та повазі до прав людини, включно з правами меншин. Практична реалізація цих цінностей передбачає існування спільного інформаційного простору, у якому громадяни мають доступ до достовірної інформації, здатні критично оцінювати аргументи й ухвалювати обґрунтовані політичні рішення. Постправда руйнує саме цю передумову, замінюючи раціональну аргументацію емоційним резонансом, а перевірені факти — суб'єктивними "альтернативними фактами", що резонують із наявними упередженнями аудиторії.

Механізм постправди тісно пов'язаний із дезінформацією та мізінформацією, однак не тотожний їм.

Якщо дезінформація означає свідоме поширення неправдивої інформації з метою маніпуляції, а мізінформація — ненавмисне поширення хибних відомостей, то постправда описує ширший культурний і політичний клімат, у якому саме поняття об'єктивної істини втрачає цінність як критерій ухвалення рішень. У цьому кліматі політики можуть відкрито заперечувати задокументовані факти, не зазнаючи за це суттєвих репутаційних втрат, якщо їхня риторика відповідає емоційним очікуванням прихильників.

Соціальні мережі відіграли вирішальну роль у поширенні постправдивої політики. Алгоритми платформ на кшталт Facebook, X (колишній Twitter) чи TikTok оптимізовані для утримання уваги користувача, а не для поширення достовірної інформації, що призводить до формування "інформаційних бульбашок" та "ехо-камер", у яких людина стикається переважно з контентом, що підтверджує її наявні переконання. Це явище, відоме як селективна експозиція, посилює політичну поляризацію та ускладнює формування спільного розуміння реальності навіть щодо базових фактів, не кажучи вже про складні політичні питання, такі як міграція, зміна клімату чи функціонування інститутів Європейського Союзу.

Референдум щодо Brexit у 2016 році став одним із найяскравіших прикладів впливу постправди на європейську політику. Кампанія за вихід Великої Британії з ЄС активно використовувала перебільшені або відверто неправдиві твердження, зокрема відоме гасло про 350 мільйонів фунтів стерлінгів на тиждень, які нібито можна було б спрямувати на національну систему охорони здоров'я замість членства в ЄС — твердження, яке було спростоване незалежними фактчекерами, але

продовжувало впливати на громадську думку. Подібні механізми спостерігалися й під час виборчих кампаній у Франції, Італії, Угорщині та Польщі, де популістські партії активно використовували дезінформаційні наративи щодо міграції, ролі Європейського Союзу чи функціонування демократичних інститутів.

Особливу тривогу викликає роль зовнішнього втручання у формування постправдивого середовища в Європі. Розслідування європейських спецслужб та незалежних дослідницьких центрів неодноразово фіксували скоординовані дезінформаційні кампанії, пов'язані з Російською Федерацією, спрямовані на посилення поляризації в європейських суспільствах, підрив довіри до інститутів ЄС та підтримку проросійських чи євроскептичних політичних сил. Такі кампанії активізувалися, зокрема, у контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну, коли дезінформація про причини війни, санкції та енергетичну кризу активно поширювалася в європейському інформаційному просторі з метою послаблення єдності Заходу.

У відповідь на ці виклики Європейський Союз розробив низку інституційних та регуляторних інструментів. Закон про цифрові послуги (Digital Services Act), що набув чинності у 2022–2024 роках, покладає на великі онлайн-платформи юридичні зобов'язання щодо протидії поширенню незаконного контенту та системної дезінформації, вимагаючи прозорості алгоритмів рекомендацій та проведення оцінки системних ризиків. Європейська служба зовнішньополітичної діяльності створила спеціальний підрозділ EUvsDisinfo, який моніторить і публічно спростовує дезінформаційні наративи, що поширюються проросійськими джерелами.

Крім того, Європейська комісія підтримує розвиток незалежної фактчекінгової інфраструктури через програми на кшталт European Digital Media Observatory, що об'єднує дослідників, журналістів та платформи для верифікації інформації.

Водночас боротьба з постправдою поставила перед європейськими демократіями складну дилему: як протидіяти дезінформації, не порушуючи фундаментального принципу свободи слова, закріпленого в Хартії основоположних прав ЄС? Критики регуляторних ініціатив попереджають про ризик надмірного втручання держави чи наднаціональних органів у визначення того, що є "правдою", що потенційно може використовуватися для придушення легітимної опозиційної думки. Це протиріччя особливо гостро виявляється в контексті популістських урядів, таких як угорський, де влада сама використовує риторику про "боротьбу з фейками" для обмеження незалежних медіа, фактично інструменталізуючи антидезінформаційний дискурс у власних політичних цілях.

Феномен постправди також тісно переплітається із загальною кризою довіри до експертного знання та науки. Пандемія COVID-19 продемонструвала, наскільки швидко наукові рекомендації щодо вакцинації чи карантинних заходів можуть стати об'єктом політизованих суперечок, у яких емоційна лояльність до певної політичної групи переважає над довірою до наукового консенсусу. Подібна динаміка спостерігається й у дебатах навколо кліматичної політики, де скептицизм щодо антропогенного походження зміни клімату часто корелює не з рівнем наукової обізнаності, а з політичною ідентичністю та ставленням до Європейського зеленого курсу.

Освіта та розвиток медіаграмотності розглядаються багатьма дослідниками як довгострокове, хоча й повільне, рішення проблеми постправди. Європейська комісія включила підтримку медіаграмотності до своїх стратегічних пріоритетів, фінансуючи освітні програми, спрямовані на розвиток критичного мислення серед молоді та дорослого населення. Втім, ефективність таких заходів обмежена швидкістю технологічних змін: поява генеративного штучного інтелекту та технологій *deepfake* створює нові виклики, оскільки дозволяє виробляти переконливий фальшивий аудіовізуальний контент у масштабах, які значно перевищують можливості традиційних методів фактчекінгу.

Таким чином, протистояння між фундаментальними цінностями Європейського Союзу — раціональним публічним дискурсом, довірою до демократичних інститутів та повагою до плюралізму думок — і феноменом постправди є одним із визначальних викликів для майбутнього європейської інтеграції. Здатність європейських суспільств і інституцій відновити спільний простір фактів, не жертвуючи при цьому свободою слова та демократичним плюралізмом, значною мірою визначатиме стійкість європейського проєкту перед обличчям дедалі складнішого і поляризованого інформаційного середовища.

Тема 4. Європейська політика у часи COVID-19

Пандемія COVID-19, що розпочалася на початку 2020 року, стала однією з найсерйозніших криз в історії європейської інтеграції, поставивши під сумнів здатність Європейського Союзу діяти солідарно перед обличчям загрози, яка водночас вимагала і національних, і наднаціональних відповідей. Охорона здоров'я традиційно належить до компетенції держав-членів, а не до виключної компетенції ЄС, тому перші тижні пандемії виявили драматичну відсутність координації: країни в односторонньому порядку закривали кордони навіть у межах Шенгенської зони, запроваджували експортні обмеження на медичне обладнання, а деякі держави, зокрема Італія, яка постраждала першою і найсильніше, скаржилися на брак солідарності з боку сусідів у критичний момент.

Італійський досвід березня 2020 року став символом початкового провалу європейської солідарності. Коли лікарні Ломбардії були переповнені пацієнтами, а система охорони здоров'я опинилася на межі колапсу, звернення Італії по допомогу через Механізм цивільного захисту ЄС спершу залишилося практично без відповіді від інших держав-членів, тоді як Китай та Росія оперативно надіслали медичну допомогу й обладнання, що використовувалося як інструмент геополітичного впливу та підриву довіри до європейської солідарності. Ця ситуація спричинила глибоку кризу довіри між державами-членами та поставила під сумнів саму спроможність Європейського Союзу відповідати очікуванням громадян у кризових ситуаціях, живлячи євроскептичні настрої в постраждалих країнах,

зокрема в Італії, де соціологічні опитування фіксували різке падіння довіри до інститутів ЄС навесні 2020 року.

Попри складний початок, пандемія згодом стала каталізатором безпрецедентних кроків у напрямку поглиблення європейської інтеграції. Найважливішим із них стало ухвалення у липні 2020 року фонду відновлення Next Generation EU обсягом 750 мільярдів євро, який фінансувався через спільні запозичення Європейської комісії на фінансових ринках — крок, який ще кілька років до цього вважався політично неможливим через опір фіскально консервативних країн, зокрема Нідерландів, Австрії та Швеції, відомих як "ощадлива четвірка". Це рішення фактично означало появу елементів спільного боргу на рівні ЄС, що деякі коментатори назвали "гамільтонівським моментом" європейської інтеграції за аналогією з історичним об'єднанням боргів американських штатів наприкінці вісімнадцятого століття. Кошти фонду розподілялися через національні плани відновлення й стійкості, прив'язані до виконання конкретних реформ і інвестицій у цифрову та зелену трансформацію.

Одночасно пандемія загострила напругу між принципом верховенства права та надзвичайними повноваженнями, які уряди отримували для боротьби з кризою. В Угорщині парламент у березні 2020 року ухвалив закон, що надавав прем'єр-міністру Віктору Орбану право керувати через укази необмежений термін без парламентського контролю, що викликало гостру критику з боку Європейської комісії, правозахисних організацій та частини держав-членів, які побачили в цьому спробу використати надзвичайний стан для консолідації авторитарної влади. Подібні, хоча й менш радикальні, дискусії про баланс між громадськими свободами та

епідеміологічними обмеженнями відбувалися практично в усіх країнах ЄС, ставлячи питання про межі допустимого обмеження прав людини заради колективної безпеки.

Питання закриття внутрішніх кордонів Шенгенської зони стало одним із найгостріших викликів для одного з найвідчутніших досягнень європейської інтеграції — свободи пересування. Понад дюжина держав-членів запровадила прикордонний контроль навесні 2020 року, що суттєво вплинуло на транскордонних працівників, логістичні ланцюги та функціонування єдиного ринку. Хоча Шенгенський кодекс кордонів дозволяє тимчасове відновлення контролю за виняткових обставин, масштаб і тривалість обмежень під час пандемії поставили під сумнів довгострокову стійкість безвізового простору, а Європейська комісія докладала значних зусиль для координації поступового й узгодженого відновлення вільного пересування.

Розробка та закупівля вакцин стали ще одним випробуванням для європейської солідарності, цього разу з відносно успішним результатом. Європейська комісія від імені всіх держав-членів централізовано вела переговори з фармацевтичними компаніями, забезпечуючи спільні закупівлі вакцин за принципом пропорційного розподілу за чисельністю населення, що дозволило уникнути ситуації, коли багатші країни випереджали бідніші у доступі до вакцинації. Однак цей підхід також супроводжувався серйозними проблемами: затримки постачань від AstraZeneca навесні 2021 року спричинили дипломатичний конфлікт між ЄС і Великою Британією, а Європейська комісія тимчасово запровадила механізм контролю за експортом вакцин, що критики розцінили як відхід від принципів вільної торгівлі та глобальної солідарності, особливо з

огляду на нерівномірний доступ до вакцин у країнах глобального Півдня.

Впровадження цифрового COVID-сертифіката ЄС улітку 2021 року стало прикладом швидкої й ефективної технологічної координації, що дозволила відновити транскордонні подорожі на основі уніфікованого підтвердження вакцинації, одужання чи негативного тесту. Цей інструмент, хоча і викликав дискусії щодо приватності даних та потенційної дискримінації невакцинованих громадян, продемонстрував здатність ЄС оперативно розробляти спільні технічні стандарти в кризових умовах, і згодом його модель була визнана Всесвітньою організацією охорони здоров'я як основа для глобального стандарту цифрових сертифікатів про стан здоров'я.

Пандемія також оголила й загострила соціально-економічні диспропорції в межах Європейського Союзу. Південні держави-члени, зокрема Італія та Іспанія, постраждали економічно значно сильніше через більшу залежність від туризму та вже наявний високий рівень державного боргу, тоді як північні країни з сильнішими фіскальними позиціями мали більше можливостей для національних стимулюючих заходів. Це посилює дискусію про необхідність глибшої фіскальної інтеграції та спільних механізмів стабілізації в межах єврозони, частина якої була реалізована через фонд Next Generation EU, хоча дебати про постійний фіскальний союз залишаються незавершеними.

Криза також суттєво вплинула на публічну довіру до наукової експертизи та політичну поляризацію навколо питань охорони здоров'я. Рухи проти вакцинації та карантинних обмежень, що набули значного розмаху в Німеччині, Австрії, Франції та Нідерландах, часто

перепліталися з ширшими популістськими й антиелітарними наративами, ставлячи знову питання про напругу між експертним знанням, демократичним волевиявленням і індивідуальними свободами. Масові протести проти обов'язкової вакцинації або так званих "ковід-паспортів" у 2021–2022 роках демонстрували, наскільки глибоко пандемія розколола суспільства навіть у країнах із високим рівнем довіри до інститутів.

Зрештою, досвід пандемії COVID-19 засвідчив суперечливу, але значущу еволюцію європейської політики: початкова відсутність солідарності поступилася місцем безпрецедентним колективним рішенням у сфері фінансів та охорони здоров'я, водночас загостривши структурні напруження між національним суверенітетом і наднаціональною координацією, між верховенством права і надзвичайними повноваженнями, між індивідуальними свободами і колективною безпекою. Пандемія стала своєрідним стрес-тестом для цінностей і принципів, закріплених у статті 2 Договору про Європейський Союз, продемонструвавши як вразливість, так і адаптивну здатність європейського проєкту в умовах екзистенційної кризи, наслідки якої продовжують формувати порядок денний європейської політики й після завершення гострої фази пандемії, зокрема у дискусіях про європейський союз охорони здоров'я та стратегічну автономію ЄС у сфері виробництва критично важливих медичних товарів.

Тема 5. Європа і російська агресія: підтримка України

Російська агресія проти України стала одним із найбільших викликів європейській системі безпеки після завершення Другої світової війни. Її початок у 2014 році ознаменувався окупацією та незаконною анексією росією Криму, а також розгортання війни на Донбасі. Це поставило під сумнів фундаментальні принципи європейського порядку: суверенітет держав, територіальну цілісність, непорушність кордонів і заборону застосування сили. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року радикально посилює цей виклик, оскільки продемонструвало її готовність використовувати масштабну військову силу для зміни кордонів і політичного устрою сусідньої держави.

Для Європейського Союзу війна стала не лише зовнішньополітичною кризою. Вона безпосередньо поставила питання про здатність ЄС захищати заснований на правилах міжнародний порядок, забезпечувати безпеку власних громадян і діяти як самостійний міжнародний актор. Саме тому реакцію ЄС після 2022 року науковці характеризують як якісну зміну європейської зовнішньої політики. Maurer, Whitman і Wright (2023) пояснюють її формуванням своєрідної «колективної європейської відповідальності» (*collective European responsibility to act*): за умов масштабного порушення європейського порядку бездіяльність для держав ЄС стала практично політично неможливою.

Водночас повномасштабне вторгнення не означало миттєвого перетворення ЄС на централізованого військово-політичного актора. Genschel, Leek і Weyns (2023) показують, що війна сприяла поглибленню співпраці, але не

призвела до централізації європейської оборони. Значна частина ключових рішень і надалі залежить від держав-членів, їхніх ресурсів і національних політичних пріоритетів. Тому європейську відповідь доцільно розглядати як «багаторівневу систему підтримки», де одночасно діють інституції ЄС, окремі держави-члени, європейські держави поза ЄС, НАТО та інші міжнародні організації.

Після 24 лютого 2022 року Європейський Союз сформував комплексну систему підтримки України, що охоплює військовий, фінансовий, гуманітарний, дипломатичний, енергетичний і правовий виміри. Це принципово відрізняє реакцію ЄС від відповіді на російську агресію 2014 року. Якщо після окупації Криму головним інструментом впливу були санкції та дипломатичний тиск, то після 2022 року ЄС фактично став одним із центральних акторів забезпечення функціонування української держави в умовах війни.

Станом на 2026 рік сукупна допомога ЄС та його держав-членів Україні й українцям перевищила 220 млрд євро. Вона включає бюджетну й макрофінансову допомогу, військову підтримку, гуманітарні програми та витрати, пов'язані із захистом українців у державах ЄС. Такий масштаб підтримки свідчить про важливу структурну зміну: допомога Україні перестала бути тимчасовою реакцією на надзвичайну ситуацію і поступово перетворилася на довгострокову політику Європейського Союзу.

Напрямок підтримки	Основні механізми та значення
Військова	Постачання озброєнь державами-членами, <i>European Peace Facility</i> , <i>EUMAM Ukraine</i> , спільні закупівлі й підтримка оборонної промисловості.

Фінансова	Макрофінансова допомога, <i>Ukraine Facility</i> , кредити та гранти, використання доходів від іммобілізованих російських активів.
Гуманітарна	Допомога цивільному населенню, механізм цивільного захисту ЄС, підтримка критичної інфраструктури.
Захист біженців	<i>Temporary Protection Directive</i> , доступ до проживання, освіти, медицини та ринку праці в ЄС.
Економічна та енергетична	Торговельні заходи, <i>Solidarity Lanes</i> , <i>REPowerEU</i> , зменшення залежності від російських енергоресурсів.
Політико-правова	Санкції, міжнародна відповідальність Росії, документування завданої шкоди.
Європейська інтеграція	Статус кандидата, переговори про вступ, <i>Ukraine Facility</i> як інструмент реформ і наближення до <i>acquis</i> ЄС.

Найбільш показовим елементом трансформації стала військова підтримка. До 2022 року Європейський Союз традиційно асоціювався насамперед з економічною, нормативною та дипломатичною силою. Фінансування летального військового обладнання для держави, яка веде масштабну війну, не належало до типової практики ЄС. Після російського вторгнення ця межа була суттєво переглянута. Важливим механізмом став *European Peace Facility*, а створена у 2022 році *EU Military Assistance Mission in support of Ukraine* (EUMAM Ukraine) забезпечує підготовку українських військовослужбовців. До 2026 року в межах місії було підготовлено близько 95 тисяч українських військових.

Ці зміни мають значення не лише для України. Вони змінюють уявлення про межі Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Fiott (2023) наголошує, що війна створила потужний імпульс для оборонної інтеграції, однак національні держави залишаються ключовими суб'єктами

військової політики. Тому поняття «європейська стратегічна автономія» потрібно використовувати обережно: ЄС став значно активнішим у сфері безпеки, але європейська оборона продовжує значною мірою залежати від NATO і трансатлантичного партнерства. Це також пояснює важливість ширшого поняття «європейська підтримка», яке не слід ототожнювати лише з Європейським Союзом. Велика Британія, Норвегія та інші європейські держави відіграють значну роль у постачанні озброєння, тоді як NATO координує низку програм допомоги та забезпечує довгострокове наближення української системи оборони до стандартів Альянсу. У межах *Comprehensive Assistance Package NATO* допомагає Україні розвивати інституційну спроможність, сумісність та оборонний сектор.

Війна продемонструвала, що сучасна обороноздатність залежить не лише від військових ресурсів. Здатність держави фінансувати соціальні видатки, підтримувати енергетику, лікарні, школи та іншу критичну інфраструктуру є складовою національної стійкості. Саме тому макрофінансова підтримка стала одним із центральних елементів європейської політики щодо України. Особливе значення має створений на 2024–2027 роки *Ukraine Facility* обсягом до 50 млрд євро. Його принципова особливість полягає в тому, що фінансування пов'язане не лише з компенсацією поточних бюджетних потреб, а й із відновленням, модернізацією, інвестиціями та реформами, необхідними для майбутнього членства України в Європейському Союзі. Отже, політика підтримки поступово поєднується з політикою європейської інтеграції.

Поряд з тим у ЄС іммобілізовано активи Центрального банку Росії на суму понад 210 млрд євро, а доходи, що

утворюються від управління ними, залучаються до механізмів допомоги Україні. Це свідчить про поступове формування нових геоекономічних інструментів ЄС, коли фінансова та регуляторна потужність внутрішнього ринку використовується для досягнення зовнішньополітичних і безпекових цілей.

Другим центральним напрямом європейської стратегії стали санкції. Їхня мета полягає не лише у символічному покаранні росії, а у скороченні ресурсів, технологій і фінансових можливостей, які можуть використовуватися для ведення війни. Масштаб санкцій після 2022 року значно перевищив обмежувальні заходи, запроваджені після окупації Криму. До липня 2026 року Європейський Союз ухвалив уже 21 пакет санкцій, спрямованих на фінансовий сектор, енергетику, технології, військово-промисловий комплекс, транспорт та окремих фізичних і юридичних осіб. Дослідження Sanus (2024) показує, що жорсткіша реакція ЄС порівняно з 2014 роком пояснюється не лише масштабом російської агресії, а й змінами всередині самого ЄС, зокрема активнішою роллю Європейської комісії та меншою спроможністю окремих держав блокувати колективну відповідь.

Війна також продемонструвала безпекові ризики економічної взаємозалежності. До 2022 року значна частина європейських держав виходила з припущення, що економічна взаємозалежність із росією сприятиме стабільності. Російське вторгнення показало, що залежність від імпорту стратегічних ресурсів може сама стати інструментом політичного тиску. Відповіддю став план *REPowerEU*, спрямований на диверсифікацію постачання, енергозбереження та розвиток відновлюваної енергетики. Частка російського газу в імпорті ЄС знизилася з приблизно

45 % у 2021 році до близько 12 % у 2025 році. Таким чином, підтримка України стала пов'язаною із ширшою концепцією європейської стійкості: зменшення стратегічних залежностей розглядається як частина політики безпеки.

Російська агресія спричинила найбільше вимушене переміщення населення в Європі за багато десятиліть. У березні 2022 року ЄС уперше в історії активував *Temporary Protection Directive*, ухвалену ще 2001 року. Вона дозволила громадянам України та іншим категоріям осіб, які були змушені залишити країну, отримувати право на проживання, доступ до ринку праці, освіти, соціального захисту та медичної допомоги без проходження звичайної тривалої процедури отримання притулку. Станом на травень 2026 року під тимчасовим захистом у ЄС перебували близько 4,38 млн осіб, які залишили Україну через війну. Дію цього механізму продовжено до березня 2028 року.

Bosse (2022) звертає увагу на нормативний аспект такої реакції. На її думку, санкції проти росії та захист українських біженців можна розглядати як прояв спільного для держав ЄС переконання в необхідності реагувати на масові порушення прав людини та захищати цивільне населення. Водночас реакція на українську кризу виявила відмінності порівняно з попередніми міграційними кризами ЄС, що робить питання солідарності та рівності європейської міграційної політики предметом подальших академічних дискусій.

Однією з найбільш далекосяжних політичних відповідей на російську агресію стала зміна ставлення ЄС до розширення. Якщо впродовж 2010-х років політика розширення значною мірою втрачала динаміку, то війна повернула їй стратегічне значення. Anghel i Džankić (2023)

називають цей процес формуванням «wartime EU», тобто Європейського Союзу, для якого розширення знову стає інструментом безпеки й стабілізації.

Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року, а 25 червня 2024 року офіційно розпочалися переговори про вступ. У червні 2026 року було відкрито переговори за кластером *Fundamentals*, що охоплює верховенство права, функціонування демократичних інституцій, державне управління, публічні закупівлі та фінансовий контроль; у липні 2026 року переговорний процес поширився й на кластер зовнішніх відносин. Цей процес має принципове геополітичне значення. Koval і Vachudova (2024) трактують нову хвилю розширення як один з інструментів посилення геополітичної ролі ЄС. Якщо раніше розширення часто розглядалося насамперед як поширення норм внутрішнього ринку, демократії та верховенства права, то після 2022 року воно дедалі чіткіше пов'язується з питаннями безпеки та майбутньої архітектури Європи.

Реакція на російську агресію спричинила дискусію про виникнення «геополітичної Європи». Аргументи на користь цієї тези очевидні: ЄС фінансує озброєння, застосовує масштабні санкції, скорочує стратегічні економічні залежності, розширює оборонну промисловість, підтримує державу, яка веде війну, і використовує політику розширення як інструмент формування європейського простору безпеки. Однак академічні оцінки залишаються обережнішими. Johansson-Nogués і Leso (2025) доходять висновку, що геополітичне мислення ЄС справді змінилося, проте перетворення Союзу на повноцінного геополітичного актора ще не завершено. ЄС залишається складною системою, де в багатьох питаннях зовнішньої політики

необхідний консенсус держав-членів, а їхні уявлення про Росію, безпеку та допустимі ризики відрізняються.

Існує також проблема нерівномірного розподілу навантаження. Держави Балтії, Північної Європи, Польща та низка інших країн часто демонстрували вищу готовність витратити значну частку власних ресурсів на підтримку України, тоді як позиції інших держав були обережнішими. Водночас дані *Ukraine Support Tracker* показують поступове зростання ролі Європи: у 2025 році сукупна європейська військова допомога вже перевищувала американську за накопиченим обсягом допомоги у відповідному підрахунку *Kiel Institute*.

Ще одним викликом є суспільна підтримка. Європейські суспільства загалом зберігають підтримку України, однак погляди на бажаний результат війни відрізняються. Опитування ECFR демонстрували, що значна частина українців розглядає військову допомогу як засіб досягнення перемоги та відновлення суверенітету, тоді як у низці європейських суспільств підтримка зброєю частіше пов'язується з бажанням покращити переговорні позиції України. Це створює важливе стратегічне питання: якою є кінцева політична мета підтримки України?

Підтримка України є значно ширшим явищем, ніж сукупність фінансової або військової допомоги. Російська агресія стала каталізатором трансформації Європейського Союзу і змусила його переосмислити взаємозв'язок між економікою, енергетикою, розширенням, зовнішньою політикою та безпекою.

Тому російсько-українська війна є одночасно війною за незалежність і територіальну цілісність України та випробуванням ширшого європейського порядку. Від результатів підтримки України значною мірою залежатиме,

якою буде майбутня модель європейської безпеки: чи залишатимуться суверенітет, непорушність кордонів і право держав самостійно визначати своє політичне майбутнє реальними принципами міжнародної політики, чи вони поступатимуться логіці сили.

Тема 6. Побудова системи безпеки в Європі

Система безпеки в Європі є складною багаторівневою архітектурою, яка включає міжнародні організації, союзи, договори, національні збройні сили, механізми колективної оборони, контроль над озброєннями, економічні та санкційні інструменти, кібербезпеку, захист критичної інфраструктури й політику суспільної стійкості. Саме тому поняття *European security architecture* є ширшим, ніж поняття «оборона Європейського Союзу».

Після завершення холодної війни європейська безпека значною мірою ґрунтувалася на припущенні, що масштабна міждержавна війна в Європі стає дедалі менш імовірною. NATO поступово розширювалося, Європейський Союз поглиблював політичну та економічну інтеграцію, а *Organization for Security and Co-operation in Europe* (OSCE) мала забезпечувати принципи кооперативної безпеки, контроль над озброєннями, заходи зміцнення довіри та діалог між державами.

Ця модель почала руйнуватися задовго до 2022 року. Російська війна проти Грузії у 2008 році, окупація та незаконна анексія Криму у 2014 році, війна на Донбасі та подальша мілітаризація РФ дедалі більше ставили під сумнів можливість побудови спільного простору безпеки за участю росії. Повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року завершило цей процес. Dityrych і Laryś (2025) зазначають, що російсько-українська війна принципово змінила умови функціонування європейської архітектури безпеки: замість моделі, заснованої переважно на співпраці та взаємній передбачуваності, дедалі більшого значення набувають стримування, оборона, баланс сил і військова готовність. Отже, головна зміна сучасної системи

безпеки Європи полягає не просто у збільшенні військових бюджетів. Змінюється сама логіка безпеки: від спроб інтегрувати потенційних противників у спільний порядок до здатності стримати агресію та захистити цей порядок силою.

Попри розвиток оборонної політики Європейського Союзу, НАТО залишається центральним механізмом територіальної оборони більшої частини Європи. Основою Альянсу є принцип колективної оборони, закріплений у статті 5 Північноатлантичного договору: збройний напад на одну державу-члена розглядається як напад на всіх. У Стратегічній концепції НАТО 2022 року росію визначено як найбільш значну і безпосередню загрозу безпеці союзників. Три основні завдання Альянсу сформульовано як стримування та оборона, запобігання кризам і управління ними, а також кооперативна безпека.

Вторгнення росії в Україну також спричинило одну з найбільш помітних змін географії НАТО після завершення холодної війни. Фінляндія приєдналася до Альянсу 4 квітня 2023 року, а Швеція – 7 березня 2024 року. Внаслідок цього НАТО має 32 держави-члени, а Північна Європа та Балтійський регіон стали значно більш інтегрованими у спільну систему оборонного планування. Цей процес показує важливий парадокс російської політики. Однією з декларованих цілей росії було стримування розширення НАТО, однак агресія проти України призвела до протилежного результату – розширення Альянсу та посилення його східного і північного флангів.

Відбувається також зміна принципів фінансування оборони. На саміті НАТО в Гаазі 2025 року союзники домовилися до 2035 року спрямовувати на оборону та пов'язані з безпекою потреби 5 % ВВП. Із них щонайменше 3,5 % мають використовуватися на основні оборонні

потреби, а до 1,5 % на захист критичної інфраструктури, цивільну готовність, кібербезпеку, інновації та інші елементи стійкості. Це принципова зміна порівняно з попереднім орієнтиром у 2 % ВВП. Вона показує, що оборона дедалі менше розглядається як окремий сектор державної політики і дедалі більше як комплексна система готовності держави та суспільства до тривалого протистояння.

Європейський Союз не є військовим союзом у тому самому значенні, що й НАТО. Однак твердження, що ЄС не має безпекового виміру, також було б неправильним. Стаття 42(7) Договору про Європейський Союз містить положення про взаємну допомогу: якщо держава-член стає жертвою збройної агресії на своїй території, інші члени зобов'язані надати їй допомогу всіма доступними їм засобами. Водночас сам договір визнає, що для держав ЄС, які є членами НАТО, саме Альянс залишається основою колективної оборони. Тому специфіка ЄС полягає не в дублюванні НАТО, а у використанні тих інструментів, яких НАТО значною мірою не має: внутрішнього ринку, бюджету, законодавства, промислової політики, торгівлі, санкцій, енергетики, фінансів, інфраструктури та технологічного регулювання.

Важливою віхою став *Strategic Compass for Security and Defence*, схвалений 22 березня 2022 року. Він визначив чотири напрями розвитку політики безпеки і оборони ЄС: *Act, Secure, Invest, Partner* тобто діяти, захищати, інвестувати та співпрацювати. Документ передбачає розвиток можливостей швидкого реагування, протидію кібер- і гібридним загрозам, підвищення оборонних інвестицій і зміцнення партнерства, насамперед із НАТО. Sweeney і Winn (2022) розглядають *Strategic Compass* як спробу

подолати багаторічну проблему невизначеності щодо того, якою саме має бути оборонна роль ЄС. Sus (2023), своєю чергою, показує, що ухвалення *Strategic Compass* стало проявом більш фундаментальної зміни європейської політики безпеки, а війна Росії проти України різко підвищила політичну вагу цієї ініціативи.

Після 2022 року політика ЄС дедалі більше зміщується від загальних декларацій до питання реальних військових спроможностей: виробництва боєприпасів, протиповітряної та протиракетної оборони, безпілотних систем, військової мобільності, стратегічних перевезень, розвідки, зв'язку та оборонних технологій. *Permanent Structured Cooperation* (PESCO) є одним із механізмів, що дозволяє державам ЄС спільно розробляти оборонні спроможності. Після започаткування шостої хвилі у 2025 році загальна кількість PESCO-проектів досягла 75.

Ще масштабнішою зміною стала програма *ReArm Europe / Readiness 2030*. Вона передбачає потенційну мобілізацію понад 800 млрд євро додаткових оборонних інвестицій. Її важливим компонентом став інструмент *Security Action for Europe* (SAFE) обсягом до 150 млрд євро, який фінансує насамперед спільні оборонні закупівлі держав ЄС. Україна може брати участь у відповідних закупівлях, а українська оборонна промисловість інтегрована в механізм SAFE.

Однією з найтриваліших дискусій у європейській політиці є питання про співвідношення НАТО та оборонної політики ЄС. З одного боку, прихильники європейської стратегічної автономії вважають, що Європа повинна бути здатною захищати власні інтереси навіть у ситуації, коли Сполучені Штати не бажають або не можуть відігравати провідну роль. З іншого боку, передусім у Центральній та

Східній Європі, існує побоювання, що створення паралельних структур може дублювати НАТО та послаблювати трансатлантичний зв'язок.

Meijer і Brooks (2021) показують масштаб структурної залежності європейської оборони від США та наголошують, що швидке створення повністю автономної від Сполучених Штатів системи територіальної оборони вимагало б величезних ресурсів і подолання суттєвих військових прогалин. Війна росії проти України підтвердила цю проблему. Helwig (2023) зазначає, що вона одночасно посилила необхідність європейської стратегічної автономії та продемонструвала її обмеження. Європейські держави значно збільшили власні можливості, але критично важливими залишаються американські розвідувальні, командні, логістичні, протиповітряні та інші спроможності. Тому реалістичніше трактувати стратегічну автономію не як незалежність від США, а як здатність європейців брати на себе більшу відповідальність у середині сильного трансатлантичного союзу.

Саме ця модель закріплена у Спільній декларації ЄС-НАТО 2023 року. У ній НАТО визначено основою колективної оборони союзників, а сильніша європейська оборона зазначена як така, що повинна бути взаємодоповнювальною та сумісною з НАТО. Серед спільних сфер визначено кібербезпеку, протидію гібридним загрозам, військову мобільність, критичну інфраструктуру, нові технології, космос та боротьбу з іноземними інформаційними маніпуляціями. Отже, питання поступово змінюється з «НАТО чи ЄС?» на «який розподіл функцій між НАТО, ЄС та державами забезпечить найбільшу ефективність?»

Ще однією фундаментальною зміною є розширення самого поняття безпеки. Традиційна модель концентрувалася передусім на збройних силах, території та військовій агресії. Сучасна модель включає також: кібербезпеку; енергетичну безпеку; захист критичної інфраструктури; безпеку ланцюгів постачання; протидію дезінформації; космічну інфраструктуру; економічну та технологічну безпеку; цивільну готовність; продовольчу безпеку; захист демократичних інституцій.

Kakhishvili і Felder (2025), аналізуючи дискурс Європейського парламенту після російського вторгнення, демонструють саме таке розширення концепції безпеки: до неї дедалі частіше включаються кібер-, продовольча, цивільна та інші невійськові складові. Одночасно уявлення про можливість кооперативної безпеки з росією значною мірою поступається конкурентній моделі відносин. Звідси походить поняття стійкості. Йдеться про здатність держави і суспільства продовжувати функціонувати навіть під час зовнішнього тиску, воєнної атаки, кібератак, енергетичного шантажу чи руйнування критичної інфраструктури.

Сучасне стримування тому має дві сторони. Перша – переконати противника, що напад буде відбитий або матиме неприйнятну ціну. Друга – переконати його, що навіть масована гібридна атака не зможе паралізувати державу і суспільство.

Одним із найважливіших наслідків війни стало переосмислення місця України в системі європейської безпеки. До 2022 року Україну часто розглядали як державу, розташовану між основними інституційними просторами НАТО/ЄС і росією. Такий підхід породжував концепції «буферної зони», «нейтрального простору» або своєрідного геополітичного мосту.

Повномасштабна війна продемонструвала обмеження цієї логіки. Держава, що перебуває у *security grey zone*, тобто не має достатньо сильних власних гарантій безпеки і водночас не входить до системи колективної оборони, може стати об'єктом ревізійної політики сильнішого сусіда. Тому майбутня європейська архітектура безпеки дедалі більше пов'язується з питанням не про те, чи має Україна бути її частиною, а яким саме чином Україна буде до неї інтегрована.

Водночас Україну не слід розглядати лише як споживача безпеки. Після років повномасштабної війни вона володіє одним із найбільших у Європі практичних досвідів ведення сучасної війни: застосування безпілотних систем, протидії ракетним ударам, електронної боротьби, цифрового управління, адаптації оборонної промисловості та підтримання функціонування держави під постійними атаками.

Отже, інтеграція України потенційно означає не лише поширення європейської системи безпеки на Україну, а й використання українського досвіду для трансформації самої європейської оборони.

Побудова сучасної системи безпеки в Європі відбувається під впливом найсерйознішої безпекової кризи континенту за багато десятиліть. Російська агресія проти України остаточно продемонструвала обмеження моделі, яка виходила з припущення, що економічна взаємозалежність і міжнародні інституції самі по собі здатні запобігти великій міждержавній війні.

У новій системі НАТО залишається військовим ядром колективної оборони, тоді як Європейський Союз швидко посилює свою роль у розвитку військових спроможностей, оборонної промисловості, економічної безпеки, санкцій,

військової мобільності, кіберзахисту і суспільної стійкості. Національні держави залишаються власниками основних військових ресурсів, а ОБСЄ та інші загальноєвропейські механізми потенційно зберігають значення для майбутнього контролю над озброєннями та зменшення ризиків. Тому нова архітектура не означає заміну одного інституту іншим. Її логіка полягає у взаємодоповнюваності.

Ключовою ж змінною майбутнього стає Україна. Стійка система європейської безпеки навряд чи можлива, якщо найбільша держава між ЄС і росією залишатиметься у невизначеній «сірій зоні». Саме тому результат російсько-української війни та подальша інтеграція України у європейські й євроатлантичні структури матимуть значення далеко за межами української держави: вони визначатимуть правила, кордони та механізми безпеки Європи на наступні десятиліття.

Тема 7. Європейське лідерство у світі

Поняття європейського лідерства у світі не означає, що Європа є єдиним центром світової політики або здатна одноосібно визначати поведінку інших держав. У сучасній міжнародній системі Сполучені Штати, Китай, Європейський Союз, Індія та інші центри сили конкурують і співпрацюють одночасно, а міжнародне лідерство дедалі рідше належить одному акторові.

У цьому контексті необхідно розрізнати силу, вплив і лідерство. Сила означає наявність ресурсів: економічних, військових, технологічних, політичних. Вплив є здатністю змінювати поведінку інших акторів. Лідерство є складнішим феноменом: воно передбачає здатність визначати порядок денний, пропонувати правила або колективні рішення, мобілізувати інших та отримувати певний рівень визнання з їхнього боку. Отже, великий ринок або потужна економіка автоматично не перетворюють актора на міжнародного лідера. Як наголошують Michalski і Parker (2024), міжнародне лідерство має реляційний характер: воно залежить не лише від того, яку роль прагне відігравати ЄС, а й від того, чи визнають цю роль інші держави та міжнародні партнери.

Варто також методологічно розрізнати Європу та Європейський Союз. Велика Британія, Норвегія, Швейцарія та інші європейські держави не є членами ЄС, але відіграють значну роль у міжнародній політиці. Франція і Велика Британія є постійними членами Ради Безпеки ООН та ядерними державами, тоді як європейські члени НАТО формують важливу частину його військового потенціалу. Проте саме Європейський Союз є головним механізмом, через який держави Європи здатні перетворювати свою

сукупну економічну, торговельну, нормативну та дипломатичну вагу на глобальний вплив. Тому європейське лідерство варто передусім аналізувати через ЄС як колективного міжнародного актора.

Протягом тривалого часу особливість Європейського Союзу пояснювали через концепції *civilian power*, *normative power* та *market power*. На відміну від класичних великих держав, вплив яких значною мірою спирався на військову силу, ЄС формував міжнародний вплив переважно за допомогою торгівлі, економічної інтеграції, дипломатії, міжнародного права, допомоги розвитку, умов доступу до свого ринку та поширення політичних і правових стандартів. У центрі цієї моделі перебували демократія, права людини, верховенство права, багатостороння співпраця, вільна торгівля та мирне врегулювання конфліктів. Сама європейська інтеграція розглядалася як своєрідна демонстрація того, що взаємозалежність і спільні інституції можуть замінити силову конкуренцію між державами.

Проте середовище, у якому ЄС діє у 2020-х роках, суттєво відрізняється. Американсько-китайська конкуренція, пандемія COVID-19, російська агресія проти України, енергетичні кризи, боротьба за критичні мінерали, напівпровідники та технології продемонстрували, що економічна взаємозалежність може бути не лише джерелом добробуту, а й джерелом стратегічної вразливості.

Nissen і Dreyer (2024) описують цю зміну як перехід ЄС від «оптимістичного» до «скептичного лібералізму». Ліберальні цілі (демократія, право, міжнародна співпраця) не зникають, але Європа дедалі менше виходить із припущення, що вони поширюватимуться автоматично через торгівлю та взаємозалежність. Натомість вона дедалі

частіше готова використовувати економічний тиск, санкції, промислову політику та навіть військові засоби для захисту цих принципів. Саме комбінація цих інструментів є головною особливістю ЄС як глобального актора, а найпотужнішим її ресурсом залишається єдиний ринок.

ЄС об'єднує понад 440 млн споживачів і є одним із найбільших торговельних блоків світу. За даними Європейської комісії, держави ЄС разом забезпечують близько 16 % світового імпорту та експорту товарів, а ЄС є найбільшим або одним із найбільших торговельних партнерів для десятків держав. Саме розмір ринку надає ЄС специфічну форму глобальної влади. Компанія, яка хоче продавати продукцію на європейському ринку, повинна дотримуватися правил ЄС щодо безпечності продукції, конкуренції, персональних даних, екології, цифрових платформ та багатьох інших сфер. Для великих міжнародних компаній часто дешевше застосовувати високі європейські стандарти глобально, ніж створювати окремі продукти чи бізнес-процеси для Європи. Цей механізм отримав назву *Brussels Effect* «брюссельський ефект». Його сутність полягає в тому, що правила, ухвалені для внутрішнього ринку ЄС, за певних умов фактично стають міжнародними стандартами.

Сучасні дослідження водночас застерігають від надмірно оптимістичного трактування цього ефекту. Ylönen (2026) показує, що глобальна регуляторна сила ЄС дедалі частіше зустрічає опір з боку великих корпорацій і третіх держав. Отже, *Brussels Effect* не є автоматичний односторонній процес, а частина ширшої боротьби за правила глобальної політичної економії. Саме тут добре видно відмінність між впливом і лідерством. ЄС може змусити глобальні компанії дотримуватися певного

стандарту завдяки доступу до великого ринку. Але довгострокове лідерство виникає лише тоді, коли інші держави починають вважати такий стандарт бажаним і добровільно інтегрують його у власне законодавство.

Європейський Союз не створив глобальних технологічних платформ, співставних за масштабом із провідними американськими чи китайськими компаніями. Водночас він намагається компенсувати відносну технологічну залежність регуляторним лідерством. *Digital Markets Act*, *Digital Services Act* та особливо *Artificial Intelligence Act* демонструють цей підхід. *AI Act* набув чинності 1 серпня 2024 року і це перше у світі комплексне горизонтальне законодавство щодо штучного інтелекту.

ЄС пропонує модель, у якій розвиток *AI* має поєднуватися із захистом фундаментальних прав, прозорістю та оцінюванням ризиків. Таким чином Європа намагається запропонувати альтернативу як переважно ринково орієнтованій американській моделі, так і більш державно-контрольованій китайській. Проте Christou, Meyer і Fanni (2025) застерігають, що проголошення глобального лідерства у сфері *AI* не є тотожним його реалізації. Для реального лідерства недостатньо встановлювати правила: необхідно мати інноваційні спроможності, технологічну інфраструктуру, дипломатичні можливості та партнерів, готових приймати запропоновані правила.

Подібну суперечність виявляють Broeders, Cristiano і Kaminska (2023). ЄС має значний регуляторний потенціал у цифровій сфері, але його прагнення до «цифрового суверенітету» одночасно стикається з технологічною залежністю та слабшими повноваженнями ЄС у класичній зовнішній і безпековій політиці. Отже, одна з головних

дилем європейського глобального лідерства звучить так: чи достатньо встановлювати правила, якщо основні технології створюються іншими?

Сфера, у якій ЄС протягом тривалого часу найбільш послідовно претендує на міжнародне лідерство є кліматична політика. Oberthür і Dupont (2021) розрізняють два ключові механізми такого лідерства: *exemplary leadership*, тобто лідерство через власний приклад, і *diplomatic leadership*, тобто формування коаліцій та міжнародних домовленостей. На їхню думку, ЄС зберіг значні лідерські позиції у міжнародній кліматичній політиці, однак дедалі сильніша геополітизація кліматичних питань вимагає більш цілісної європейської стратегії.

Європейський кліматичний закон встановлює юридично обов'язкову мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, а до 2030 року ЄС має зменшити чисті викиди парникових газів щонайменше на 55 % порівняно з 1990 роком. Проте кліматичне лідерство дедалі більше поєднується із торговельною та промисловою політикою. Особливо показовим є *Carbon Border Adjustment Mechanism* (СВАМ). Його постійний режим діє з 1 січня 2026 року і передбачає встановлення вуглецевої ціни для викидів, пов'язаних із виробництвом певних товарів, що імпортуються до ЄС. Таким чином, внутрішня кліматична політика Європи безпосередньо впливає на виробників за її межами. Для експортерів сталі, цементу, алюмінію чи добрив доступ до європейського ринку дедалі більше залежить від вуглецевої інтенсивності виробництва. Це одночасно демонструє силу та проблему європейського лідерства. Для ЄС СВАМ є способом запобігати «витоку вуглецю» та стимулювати глобальну декарбонізацію. Для частини країн, що розвиваються, така

політика може сприйматися як одностороннє встановлення Європою правил, витрати на виконання яких значною мірою нестимуть інші. Тому майбутнє кліматичного лідерства залежатиме не лише від амбіцій ЄС, а й від того, чи зможе він поєднати високі стандарти з фінансуванням зеленого переходу в інших частинах світу.

Ще одна фундаментальна зміна полягає в тому, що економічні інструменти дедалі частіше використовуються для досягнення стратегічних і безпекових цілей. Haroche (2024) називає цей процес формуванням *Geoeconomic Power Europe*. Торгівля, енергетика, інвестиції, доступ до технологій і ланцюги постачання більше не розглядаються як суто економічні сфери. Вони стають частиною міжнародної конкуренції. Гарним прикладом є санкційна політика ЄС проти росії після повномасштабного вторгнення в Україну. Але геоекономічний поворот є ширшим. ЄС розвиває механізми контролю стратегічних інвестицій, захищає критичні ланцюги постачання, намагається зменшити залежність від обмеженої кількості постачальників критичних матеріалів і створює інструменти реагування на економічний примус. Отже, формується нова формула:

економічна відкритість + диверсифікація + захист критичних секторів + здатність до економічного примусу = геоекономічна сила.

Це означає суттєве відхилення від традиційного образу ЄС винятково як прихильника лібералізації торгівлі.

Європейське лідерство не може ґрунтуватися лише на вимогах до інших. Воно потребує також позитивної пропозиції. Саме такою спробою стала започаткована у 2021 році стратегія *Global Gateway*. Вона спрямована на фінансування транспортної, цифрової, енергетичної,

медичної, освітньої та дослідницької інфраструктури у світі. До 2026 року в межах підходу *Team Europe* було мобілізовано понад 306 млрд євро інвестицій. *Global Gateway* необхідно розглядати не лише як політику розвитку. Вона має виразний геополітичний вимір. Tagliapietra (2024) показує, що програма дає ЄС можливість одночасно підтримувати сталий розвиток держав-партнерів, відкривати ринки для європейських компаній і конкурувати за вплив у глобальній інфраструктурі, зокрема пропонуючи альтернативу китайській *Belt and Road Initiative*.

Однак саме тут проявляється одна з головних проблем європейського лідерства – видимість і швидкість. Китайські інфраструктурні проекти часто асоціюються з конкретними дорогами, портами чи залізницями. Європейська модель фінансування є складнішою, включає Комісію, держави-члени, Європейський інвестиційний банк, ЄБРР та приватних інвесторів. Це може забезпечувати вищі стандарти, але водночас ускладнює комунікацію того, що саме є «європейською» пропозицією.

Російська агресія проти України стала ключовим тестом здатності Європи перетворювати економічну та нормативну силу на стратегічну дію. Після 2022 року ЄС застосував масштабні санкції, фінансував постачання військового обладнання, надав Україні макрофінансову підтримку, прийняв мільйони українських громадян і повернув політику розширення до центру геополітичного порядку денного. Це означає суттєву зміну моделі європейського лідерства. ЄС дедалі менше є лише «силою прикладу» і дедалі більше намагається стати актором, здатним захищати власні правила та інтереси.

Michalski і Parker (2024) описують сучасну роль ЄС як поєднання *Normative Power*, *Market Power* та *Security Power*. Остання залишається найменш сформованою, але саме вона дедалі більше визначатиме можливості Європи претендувати на лідерство у геополітичному світі. Водночас війна продемонструвала і межі європейської автономії, передусім значення американських військових ресурсів і НАТО для оборони континенту. Отже, глобальне лідерство Європи не означає її стратегічної самодостатності.

Найважливішим структурним обмеженням є проблема політичної єдності. У торговельній або конкурентній політиці ЄС може діяти майже як єдиний актор, оскільки держави передали значні повноваження наднаціональним інституціям. У зовнішній політиці багато рішень залишаються залежними від держав-членів. Саме тому Broeders, Cristiano і Kaminska (2023) показують парадокс: ЄС може демонструвати надзвичайну регуляторну силу, але значно слабшу стратегічну єдність. Наступне обмеження – військова спроможність. ЄС розвиває оборонний вимір, однак НАТО і Сполучені Штати залишаються ключовими елементами європейської колективної оборони.

Європейське лідерство у світі не можна вимірювати лише військовою силою або розміром економіки. Специфіка Європейського Союзу полягає в тому, що його міжнародна сила формується на перетині ринкового масштабу, регуляторної спроможності, нормативної привабливості, дипломатії, фінансування розвитку та дедалі активнішої геоекономічної політики.

ЄС залишається одним із найпотужніших глобальних центрів торгівлі та регулювання, одним із головних донорів розвитку, важливим кліматичним актором і одним із

найактивніших прихильників багатостороннього міжнародного порядку. Проте сучасний світ змушує Європу змінювати традиційну модель впливу. Лідерство через правила та приклад дедалі частіше має доповнюватися здатністю захищати ці правила, зменшувати стратегічні залежності й використовувати економічну силу у геополітичних цілях.

Тема 8. Перспективи європейської інтеграції

Європейський Союз є результатом понад семи десятиліть поступової політичної, економічної та правової інтеграції. Водночас ЄС не є завершеною політичною конструкцією. Він не перетворився на федеративну державу, але й давно перестав бути звичайною міжнародною організацією. Держави-члени зберігають суверенітет у ключових сферах, одночасно передаючи значні повноваження спільним інституціям і підпорядковуючи частину національної політики європейському праву. Саме тому питання про перспективи європейської інтеграції не можна звести до простої альтернативи: «федерація чи розпад ЄС».

Історію Європейського Союзу часто описують через тезу Жана Монне про те, що Європа «буде створюватися у кризах». У сучасній науковій літературі, однак, до цієї ідеї ставляться обережніше. Протягом останніх п'ятнадцяти років ЄС пережив світову фінансову кризу, кризу єврозони, міграційну кризу, Brexit, пандемію COVID-19, енергетичну кризу та повномасштабну війну росії проти України. Деякі з цих криз справді сприяли поглибленню інтеграції.

Особливо показовою стала пандемія COVID-19. Створення *NextGenerationEU* означало принципово важливу інновацію: Європейська комісія почала здійснювати масштабні запозичення на фінансових ринках від імені ЄС для фінансування відновлення держав-членів. Schramm, Krotz і De Witte (2022) підкреслюють, що цей механізм створив нові практики у відносинах між ЄС і державами-членами та мав потенційно довгострокові наслідки для європейського економічного управління. Buti і Fabbrini (2023) ставлять ще радикальніше питання: чи є

NextGenerationEU одноразовою реакцією на виняткову кризу, чи зародком нової моделі фінансової інтеграції.

Однак криза не автоматично веде до централізації. Anghel і Jones (2023), порівнюючи пандемію з реакцією на російське вторгнення в Україну, показують, що різні кризи створюють різні інтеграційні результати. Börzel (2023) також підкреслює, що після 2022 року держави ЄС значно посилили співпрацю та продемонстрували солідарність, однак це не супроводжувалося аналогічною передачею нових повноважень наднаціональним інституціям. Genschel, Leek і Weyns (2023) тому пропонують показове визначення сучасної тенденції: замість централізованої федерації формується своєрідний децентралізований альянс, у якому держави дедалі більше співпрацюють, але зберігають контроль над основними ресурсами. Отже, кризи створюють тиск на інтеграцію, але не визначають її результат наперед.

Ще десять років тому могло здаватися, що епоха великих розширень ЄС завершилася. Після вступу Хорватії у 2013 році переговори із Західними Балканами просувалися повільно, а перспективи членства України, Молдови чи Грузії здавалися віддаленими. Anghel і Džankić (2023) характеризують нову ситуацію поняттям «*wartime EU*»: розширення знову стало інструментом стабілізації, безпеки та геополітики. Koval і Vachudova (2024) ідуть ще далі, розглядаючи розширення як джерело геополітичної сили ЄС. Це фундаментальна зміна, оскільки у 2000-х роках розширення найчастіше обґрунтовували через демократію, економічну модернізацію та поширення внутрішнього ринку.

Станом на 2026 рік політика розширення охоплює Україну, Молдову, держави Західних Балкан, Туреччину та

Грузію, хоча реальний стан і перспективи переговорів між ними суттєво відрізняються. Європейська комісія у звітах 2025 року прямо наголосила, що можливість нового розширення знову стала реальною за умови виконання кандидатами необхідних критеріїв.

Український процес уже перейшов із символічної у практичну фазу. Переговори про членство офіційно почалися у червні 2024 року. 15 червня 2026 року було відкрито перший кластер (*Fundamentals*), який охоплює верховенство права, фундаментальні права, демократичні інституції, державне управління та економічні критерії. 14 липня 2026 року відкрито кластер (*External Relations*), що включає зовнішню, торговельну, безпекову та оборонну політику. Це робить питання перспектив європейської інтеграції безпосередньо пов'язаним з Україною.

Розширення створює класичну проблему європейської інтеграції: чи може ЄС одночасно стати більшим і залишатися здатним ефективно ухвалювати рішення? Європейський Союз із 27 державами вже стикається з труднощами досягнення консенсусу. Союз із понад 30 державами матиме ще більшу політичну, економічну, демографічну та географічну різноманітність. Саме тому Європейська рада визначила, що внутрішня реформа ЄС має відбуватися паралельно з розширенням.

Європейський парламент пропонував поширити кваліфіковану більшість, зокрема, на санкції, окремі зовнішньополітичні рішення, захист верховенства права та деякі етапи процесу розширення. Прихильники реформи стверджують, що ЄС не може бути геополітичним актором, якщо кожна держава має можливість заблокувати спільне рішення. Противники відповідають, що право вето захищає менші держави від домінування великих і залишається

важливим елементом національного суверенітету. Тому це не просто технічна дискусія. В її основі лежить фундаментальне питання: що важливіше, здатність Союзу діяти чи право кожної держави зупинити колективне рішення?

Подальше розширення також загострює проблему демократії та верховенства права. Досвід попередніх років продемонстрував, що значно легше вимагати виконання демократичних критеріїв від кандидата до вступу, ніж змусити вже існуючу державу-члена дотримуватися їх після отримання членства. Тому сучасна політика розширення значно сильніше акцентує *Fundamentals* – незалежність судової влади, фундаментальні права, функціонування демократичних інституцій, боротьбу з корупцією та ефективність державного управління. Саме *Fundamentals* відкривається першим і закривається останнім, оскільки прогрес у цьому кластері визначає загальну швидкість переговорів.

Держава може тимчасово не брати участі в єврозоні. Може існувати перехідний період для застосування певної політики. Але демократія, верховенство права та фундаментальні цінності не можуть бути сферою «Європи à la carte». Costa, Marti i Caunes (2024) саме тому наголошують, що диференціація може застосовуватися до політики, але не повинна дозволяти державам уникати фундаментальних принципів статті 2 Договору про ЄС.

Чим більшим стає Європейський Союз, тим складніше очікувати, що всі його держави одночасно братимуть участь у кожному інтеграційному проєкті. Не всі держави ЄС використовують євро. Не всі держави однаково беруть участь в окремих механізмах юстиції, оборони чи інших формах поглибленої співпраці. Водночас деякі держави

поза ЄС беруть участь у Шенгенській зоні або єдиному ринку. Диференційована інтеграція тому може стати одним із ключових механізмів майбутнього Союзу.

Kröger і Loughran (2022) показують, що експертна підтримка диференційованої інтеграції є значною, але має чіткі межі. Особливо більш прийнятною є тимчасова диференціація через різну готовність держав, ніж постійні винятки, засновані на небажанні дотримуватися спільних правил. Тому перспективна модель не виглядає як *Europe à la carte*, де кожен обирає лише вигідні правила, а *multi-speed Europe*, де держави рухаються в одному напрямі, але з різною швидкістю.

Розширення та поглиблення інтеграції неможливі без відповіді на фінансове питання. Нові члени ЄС означатимуть зміни у розподілі коштів *Common Agricultural Policy* та інших програм. Одночасно Європа потребує значно більше ресурсів для оборони, енергетики, цифрових технологій, конкурентоспроможності, кліматичної трансформації та підтримки України. Vitrey і Mornon Afonso (2024) тому називають реформу бюджету фактично передумовою майбутнього розширення. Вони звертають увагу на необхідність нових власних ресурсів ЄС, перегляду традиційних витрат та адаптації *Multiannual Financial Framework* до нових політичних пріоритетів.

Ця проблема вже перейшла з академічної дискусії у практичну політику. У липні 2025 року Європейська комісія запропонувала нову *Multiannual Financial Framework* на 2028–2034 роки обсягом майже 2 трлн євро, або приблизно 1,26 % валового національного доходу ЄС. Проект передбачає значно гнучкішу бюджетну структуру, пристосовану до нових потреб у безпеці, конкурентоспроможності, міграції, енергетиці та інших

сферах. У довгостроковій перспективі перед ЄС постає ще складніше питання: чи залишаться спільні європейські запозичення винятковим механізмом *NextGenerationEU*, чи Союз отримає постійну фіскальну спроможність? Від відповіді значною мірою залежатиме, наскільки далеко може просунути економічне поглиблення ЄС.

Lavery і Schmid (2021) ще до повномасштабного російського вторгнення наголошували, що європейська інтеграція розвивається в умовах нового глобального безладу: ослаблення попередньої глобалізації, зростання Китаю, геоекономічної конкуренції та нестабільності міжнародного порядку. Це підсилює потребу Європи у більшій автономії. Після 2022 року ця тенденція різко посилилася. Військова безпека, оборонне виробництво, енергетична незалежність, критичні мінерали, напівпровідники, штучний інтелект, кібербезпека та захист стратегічної інфраструктури дедалі більше перетворюються на сфери європейської інтеграції.

За даними Standard Eurobarometer восени 2025 року, 74 % громадян ЄС вважали, що їхня країна загалом отримала користь від членства, а 59 % були оптимістично налаштовані щодо майбутнього ЄС. 79 % підтримували спільну політику безпеки й оборони. Окреме опитування щодо розширення у 2025 році показало, що 56 % громадян ЄС підтримували подальше розширення, причому серед молодих людей підтримка була значно вищою. Водночас 67 % респондентів визнавали, що недостатньо поінформовані про процес розширення. Це важливе застереження. Проблемою інтеграції є не тільки питання «що повинні зробити інституції?», а й «чи розуміють громадяни, навіщо це потрібно?». Тому майбутня інтеграція потребуватиме не

лише ефективності, а й демократичної легітимності, прозорості та суспільної дискусії.

Для України перспективи європейської інтеграції мають особливе значення. Але важливо уникати уявлення, ніби йдеться лише про одностороннє «приєднання України до готового ЄС». Насправді членство України може змінити сам Європейський Союз. Україна є великою за територією та населенням державою, важливим аграрним виробником, потенційним енергетичним партнером, значним майбутнім ринком і країною з унікальним досвідом сучасної війни та суспільної стійкості. Тому Koval і Vachudova (2024) слушно трактують сучасне розширення не просто як адміністративну процедуру виконання *acquis*, а як геополітичну реконструкцію Європи. Україна в цьому сенсі є не лише майбутнім членом Європейського Союзу, а одним із факторів, які визначатимуть, яким буде сам ЄС після наступного розширення.

Європейський Союз розвивається одночасно через розширення, поглиблення і диференціацію. Російська агресія проти України, глобальна геополітична конкуренція, пандемія, енергетична криза та технологічні зміни посилили потребу європейських держав діяти спільно, але не усунули їхнього небажання передавати всі ключові суверенні повноваження на наднаціональний рівень. Саме тому найбільш реалістична перспектива полягає не у швидкому виникненні централізованої європейської федерації, а формування більшого, сильнішого, але водночас більш диференційованого Європейського Союзу.

Тема 9. Український шлях до Європейського Союзу

Шлях України до Європейського Союзу є одним із найбільш тривалих і водночас найбільш драматичних процесів трансформації пострадянської держави. Відносини України з ЄС розвивалися понад три десятиліття: від партнерства і співробітництва, через асоціацію та економічну інтеграцію, до статусу кандидата і переговорів про повноправне членство.

Особливість українського випадку полягає в тому, що європейська інтеграція поступово перестала бути лише одним із можливих напрямів зовнішньої політики. Після Революції Гідності 2013–2014 років, російської агресії, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року вона дедалі більше перетворилася на частину політичної та суспільної моделі майбутнього України.

Наукові дослідження підтверджують цю зміну. Onuch (2024), аналізуючи багаторічні опитування українського суспільства, показує, що підтримка вступу до ЄС пов'язана не лише з очікуванням економічних переваг, а дедалі більше з підтримкою демократії та ліберально-демократичних цінностей. Вона називає це явище *EU democratic pull*, тобто демократичною притягальною силою Європейського Союзу.

У цьому сенсі вступ до ЄС є не кінцевою дипломатичною подією, а процесом довготривалої трансформації української держави.

Основні етапи українського шляху до ЄС

Період / дата	Ключовий етап
1990-ті роки	Формування договірних відносин між незалежною Україною та ЄС

2009	Україна стає учасницею Eastern Partnership
2013–2014	Євромайдан / Революція Гідності та остаточний поворот до європейської інтеграції
2014	Підписання Угоди про асоціацію Україна–ЄС
2016	Початок застосування <i>Deep and Comprehensive Free Trade Area</i>
2017	Безвізовий режим; повне набуття чинності Угодою про асоціацію
28 лютого 2022	Україна подає заявку на членство в ЄС
23 червня 2022	Україна отримує статус кандидата
14 грудня 2023	Європейська рада вирішує відкрити переговори про вступ
25 червня 2024	Формально відкрито переговори про вступ
30 вересня 2025	Завершено bilateral screening усіх переговорних розділів
15 червня 2026	Відкрито Cluster 1 – Fundamentals
14 липня 2026	Відкрито Cluster 6 – External Relations

Станом на вересень 2026 року Україна перебуває вже не на етапі політичного очікування перспективи членства, а в формальному переговорному процесі. З шести переговорних кластерів відкрито два.

Ключовим переломним моментом стала Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році. Її значення виходило далеко за межі класичної міжнародної торговельної угоди. Вона передбачала політичну асоціацію, економічну інтеграцію та масштабне наближення українського законодавства до

acquis ЄС. Особливо важливою стала *Deep and Comprehensive Free Trade Area* (DCFTA). Вона вимагала не лише скасування частини торговельних бар'єрів, а й адаптації українських правил щодо конкуренції, державних закупівель, технічних стандартів, санітарних і фітосанітарних норм, інтелектуальної власності та інших сфер. Угода повністю набула чинності 1 вересня 2017 року. Таким чином, ще до отримання статусу кандидата Україна фактично проходила процес інтеграції без членства.

Rabinovych і Pintsch (2024) переконливо показують, що саме тривале співробітництво після 2014 року створило інституційну та політичну залежність траєкторії (*path dependence*): ЄС і Україна поступово розбудували настільки щільні політичні, адміністративні та суспільні зв'язки, що реакцію ЄС після вторгнення 2022 року не можна пояснити лише самою війною. Вона була підготовлена попередніми роками асоціації, реформ, співпраці та соціалізації між Україною та ЄС. Отже, заявка 2022 року не почала європейську інтеграцію України «з нуля». Вона перетворила вже існуючу глибоку інтеграцію на процес із чітко визначеною кінцевою метою – членством.

Найбільш драматичне прискорення процесу відбулося після 24 лютого 2022 року. Вже 28 лютого 2022 року, через чотири дні після початку повномасштабного російського вторгнення, Україна офіційно подала заявку на членство в Європейському Союзі. 17 червня Європейська комісія оприлюднила свою думку щодо заявки, а 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата. У грудні 2023 року було ухвалено політичне рішення про відкриття переговорів, а 25 червня 2024 року відбулася перша міжурядова конференція, яка формально започаткувала переговори про вступ.

Швидкість цього переходу була безпрецедентною. Scicluna (2023) звертає увагу, що Україна отримала статус кандидата лише через чотири місяці після подання заявки. Це стало не просто бюрократичним рішенням, а символом геополітичної трансформації політики розширення ЄС. Проте це не означало створення спеціальної процедури автоматичного або «прискореного членства». Україна повинна виконати ті самі фундаментальні критерії, що й інші держави-кандидати. Членство в Європейському Союзі не є винагородою за геополітичну орієнтацію чи підтримку Європи.

Країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям.

Вони передбачають три основні групи вимог:

- 1. Політичні критерії:** стабільні демократичні інституції, верховенство права, права людини та захист меншин.
- 2. Економічні критерії:** функціонуюча ринкова економіка і здатність витримувати конкурентний тиск на внутрішньому ринку ЄС.
- 3. Здатність виконувати зобов'язання членства:** прийняти та ефективно застосовувати весь масив права ЄС (acquis).

Після початку переговорів одним із перших етапів став скринінгу процесу було систематичне порівняння українського законодавства, політики та інституцій з acquis ЄС.

Acquis структуровано у 33 переговорні розділи, об'єднані в шість кластерів:

Кластер	Основний зміст
1. Fundamentals	демократія, судова влада, права людини, державне управління, економічні критерії, фінансовий контроль

2. Internal Market	свобода руху товарів, працівників, послуг і капіталу, конкуренція, фінансові послуги
3. Competitiveness and Inclusive Growth	оподаткування, економічна політика, освіта, наука, соціальна політика
4. Green Agenda and Sustainable Connectivity	транспорт, енергетика, довкілля, клімат
5. Resources, Agriculture and Cohesion	сільське господарство, харчова безпека, регіональна політика
6. External Relations	торгівля, зовнішня, безпекова та оборонна політика

Україна завершила двосторонній скринінг (screening) 30 вересня 2025 року, тобто приблизно через 15 місяців після його початку. Європейська комісія наголосила, що цей процес охоплював практично всю систему державного управління, від водної політики та безпечності харчових продуктів до підтримки сільського господарства. Саме тому переговори про вступ варто розуміти не як класичні дипломатичні переговори, де сторони домовляються про компромісну ціну. Основне питання полягає в тому, коли і яким чином Україна зможе повністю запровадити правила ЄС, а також де необхідні перехідні періоди.

Особливе місце займає Cluster 1 (Fundamentals). За сучасною методологією розширення він відкривається першим і закривається останнім. Прогрес у ньому визначає загальний темп переговорів. Для України кластер було офіційно відкрито 15 червня 2026 року. Він охоплює: верховенство права; судову систему; фундаментальні права; демократичні інституції; реформу державного управління; економічні критерії; державні закупівлі; фінансовий контроль. Це означає, що головна складність вступу України пов'язана не зі зміною окремих законів, а з формуванням стійких інституцій.

ЄС оцінює не лише наявність антикорупційного закону, а реальну незалежність антикорупційних органів. Не лише судову реформу на папері, а сталість незалежності суддів. Не лише створення державних органів, а їхню адміністративну спроможність. Rabinovych (2024) називає український випадок унікальним прикладом застосування *rule-of-law conditionality* під час активної війни. Водночас значна частина нинішніх вимог ЄС не є новою: вони продовжують лінію реформ, яку Союз вимагав від України ще після Євромайдану. Отже, вступ до ЄС – це не процес «прийняття правильних законів», а процес перетворення формальних правил на стабільну політичну практику.

Україна проходить процес вступу за умов, яких не мала жодна попередня держава-кандидат: повномасштабної війни росії проти України. Це створює парадокс. З одного боку, війна значно ускладнює реформи. Частина території окупована, мільйони громадян переміщені, економіка зазнала величезних втрат, державні ресурси спрямовані на оборону, а демократичний процес функціонує в умовах воєнного стану. З іншого боку, саме війна прискорила політичне рішення ЄС щодо кандидатства України і створила потужний внутрішній стимул для реформ.

Європейська комісія у *Ukraine Report 2025* відзначила прогрес у низці сфер, одночасно наголошуючи на необхідності продовжувати реформи. Особливо важливими залишаються судова система, боротьба з корупцією, державне управління, фундаментальні права, економічне врядування та спроможність ефективно застосовувати *acquis*. Тут діє фундаментальний принцип розширення: війна може пояснити складність реформ, але вона не скасовує критерії членства. Саме це відрізняє

політичну солідарність ЄС з Україною від правового процесу вступу.

Економічна інтеграція України до ЄС відбувалася задовго до формальних переговорів. У 2025 році двостороння торгівля товарами між Україною та ЄС досягла приблизно 68,2 млрд євро, а ЄС залишався найбільшим торговельним партнером України. Порівняно з початком застосування DCFTA обсяг торгівлі більш ніж подвоївся. У жовтні 2025 року набрала чинності оновлена DCFTA, спрямована на подальше поступове наближення України до єдиного ринку ЄС. Проте економічна інтеграція створює не лише можливості. Членство означає, що українські підприємства повинні конкурувати на єдиному ринку без значної частини захисних механізмів національного ринку.

Однією з найбільш важливих особливостей українського випадку є поєднання післявоєнної відбудови та європейської інтеграції. Їх не слід розглядати як два послідовні етапи, спочатку відбудувати країну, а потім адаптувати її до ЄС. Grieveson, Landesmann, Pindyuk і Tverdostup (2024) саме тому розглядають реконструкцію та підготовку до членства як взаємопов'язані процеси, які за правильного дизайну можуть взаємно посилювати один одного. Цю логіку відображає і *Ukraine Facility*. На 2024–2027 роки ЄС створив механізм обсягом до 50 млрд євро, який одночасно фінансує функціонування держави, відновлення, інвестиції та реформи, необхідні для вступу.

Чи існує «швидкий шлях» до членства? Після заявки 2022 року в українській політичній дискусії часто використовувалося поняття *fast track*. Однак правова система ЄС не передбачає окремої автоматичної процедури членства для держави, яка перебуває у війні. Нохгай (2024) наголошує на необхідності зберігати *merit-based approach*:

просування має залежати від виконання критеріїв, а не лише від геополітичної важливості кандидата. Водночас він пропонує зробити систему розширення більш передбачуваною та поступово надавати кандидатам доступ до переваг єдиного ринку ще до формального членства. Kochenov і Bashkeska (2025), зі свого боку, звертають увагу на іншу проблему: процедура вступу є не тільки юридичною, а й значною мірою політичною, оскільки ключові рішення потребують згоди держав-членів. Автори застерігають від повторення досвіду Західних Балкан, де тривалий і політизований процес послабив довіру до політики розширення.

У листопаді 2025 року Європейська комісія констатувала, що Україна виконала умови для відкриття кластерів *Fundamentals*, *Internal Market* та *External Relations*. Водночас станом на вересень 2026 року формально відкрито лише *Fundamentals* та *External Relations*. Це демонструє важливу закономірність: технічна готовність є необхідною, але недостатньою умовою просування, оскільки процес вступу залишається політичним.

Важливою відмінністю сучасного українського випадку є високий рівень суспільної підтримки членства. За опитуванням Центру Разумкова в листопаді 2025 року, якби референдум щодо вступу до ЄС відбувався найближчим часом, 75 % усіх опитаних проголосували б за вступ. Серед респондентів, які заявили про намір взяти участь у такому референдумі, підтримка становила 88 %. Для порівняння, наприкінці 2021 року вступ підтримували 56 % усіх опитаних. Це свідчить про перетворення європейської інтеграції із предмета гострого геополітичного поділу на одну з найбільш консолідуючих зовнішньополітичних орієнтацій України.

Отже, Революція Гідності перетворила європейську інтеграцію на центральне питання демократичного та геополітичного вибору України. Угода про асоціацію започаткувала масштабну адаптацію української держави до європейських правил. Російська агресія радикально змінила геополітичний контекст і змусила сам Європейський Союз переглянути ставлення до власного розширення.

Водночас вступ України не є неминучим автоматичним наслідком війни або політичної солідарності ЄС. Він залежатиме від здатності України створити не просто формально європейське законодавство, а функціонуючі європейські інституції. Проте процес є двостороннім. Майбутнє членство України трансформуватиме не лише Україну, а й сам Європейський Союз, його бюджет, аграрну політику, оборону, географію, інституційний баланс і міжнародну роль. Тому український шлях до ЄС доцільно розуміти не як «повернення України до Європи», оскільки історично, культурно і географічно Україна вже є європейською державою. Точніше говорити про інституційне входження України до політичного, правового та економічного простору Європейського Союзу. І саме в цьому полягає фундаментальна мета процесу вступу: не отримати формальний статус, а зробити так, щоб правила, інституції та стандарти, на яких побудований ЄС, стали стійкою частиною функціонування української держави.

Тема 10. Виклики та можливості для Європейського Союзу

Європейський Союз як політичний проект перебуває у стані постійної трансформації, і сучасний етап його розвитку характеризується безпрецедентним поєднанням внутрішніх та зовнішніх викликів, які водночас відкривають нові можливості для поглиблення інтеграції. Розуміння цієї діалектики — між кризою та оновленням, між загрозою фрагментації та стимулом до консолідації — є ключовим для аналізу сучасної європейської політики, оскільки історія ЄС демонструє, що найважливіші інтеграційні кроки часто ставали відповіддю саме на кризові ситуації, а не результатом лінійного планування.

Одним із найсерйозніших зовнішніх викликів для Європейського Союзу залишається повномасштабна війна Росії проти України, розпочата у лютому 2022 року. Ця війна не лише поставила під загрозу безпеку європейського континенту, а й змусила ЄС переглянути фундаментальні засади своєї енергетичної, оборонної та зовнішньої політики. Залежність від російських енергоносіїв, яка десятиліттями вважалася прагматичним компромісом, виявилася стратегічною вразливістю, що спонукало Союз до безпрецедентно швидкої диверсифікації джерел постачання газу, розвитку відновлюваної енергетики та формування спільної позиції щодо санкцій проти Росії. Водночас війна відкрила нову можливість для розширення ЄС: надання Україні та Молдові статусу країни-кандидата вже у червні 2022 року, а також відновлення переговорного процесу з країнами Західних Балкан, продемонструвало, що геополітична необхідність здатна прискорювати процеси, які роками залишалися заблокованими бюрократичною

інерцією та політичними суперечками між державами-членами.

Питання розширення Європейського Союзу саме по собі є одночасно і викликом, і можливістю. З одного боку, прийняття нових членів, зокрема України з її значним аграрним і промисловим потенціалом, вимагатиме глибокої реформи спільної сільськогосподарської політики, структурних фондів та механізму ухвалення рішень, заснованого нині значною мірою на принципі одностайності, який стає дедалі менш функціональним у Союзі з майже трьома десятками держав-членів. З іншого боку, успішне розширення здатне зміцнити геополітичну вагу ЄС на світовій арені, розширити єдиний ринок і продемонструвати життєздатність європейської моделі демократичного розвитку для країн, що прагнуть вирватися з-під впливу авторитарних сусідів.

Кліматична криза та енергетична трансформація становлять іншу масштабну сферу викликів і можливостей. Європейський зелений курс, ухвалений у 2019 році, ставить амбітну мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, що вимагає фундаментальної перебудови енергетики, промисловості, транспорту та сільського господарства. Реалізація цього курсу натрапляє на серйозний соціальний опір, що яскраво проявився під час масових протестів фермерів у 2023–2024 роках у Франції, Німеччині, Польщі та інших країнах, які скаржилися на надмірне регуляторне навантаження та нечесну конкуренцію з імпортом із третіх країн. Водночас зелена трансформація відкриває значні економічні можливості: лідерство в технологіях відновлюваної енергетики, водневій енергетиці та виробництві електромобілів може стати новим джерелом конкурентоспроможності європейської промисловості на

глобальному ринку, особливо в умовах посилення конкуренції з Китаєм та Сполученими Штатами, які активно інвестують у власні програми зеленого переходу.

Цифрова трансформація є ще однією сферою, де ЄС намагається перетворити виклик на можливість. Європа історично відставала від Сполучених Штатів і Китаю у створенні глобальних технологічних гігантів, однак Союз обрав стратегію регуляторного лідерства, ухваливши низку інноваційних законодавчих актів, зокрема Загальний регламент про захист даних, Закон про цифрові послуги та Закон про штучний інтелект, що встановлюють глобальні стандарти регулювання технологій, орієнтовані на захист прав людини та конкуренції. Ця стратегія, яку деякі дослідники називають "ефектом Брюсселя", дозволяє ЄС впливати на глобальні технологічні практики навіть за відсутності власних технологічних гігантів масштабу Google чи Alibaba, водночас створюючи ризик надмірного регуляторного навантаження, яке може стримувати інновації та конкурентоспроможність європейських стартапів.

Демографічна криза становить довгостроковий структурний виклик, з яким стикається практично кожна держава-член ЄС. Старіння населення, низька народжуваність та скорочення робочої сили створюють зростаючий тиск на пенсійні системи та системи охорони здоров'я, водночас загострюючи дискусію про роль міграції як інструменту компенсації демографічного дефіциту. Ця тема тісно переплітається з політично чутливим питанням міграційної політики, де ЄС протягом останнього десятиліття намагався виробити збалансований підхід через новий Пакт про міграцію та притулок, ухвалений у 2024 році, що передбачає більш справедливий розподіл

відповідальності між державами-членами при одночасному посиленні контролю зовнішніх кордонів.

Оборонна та безпекова політика зазнала, можливо, найбільш драматичної трансформації за останні роки. Десятиліттями європейська оборона значною мірою покладалася на парасольку НАТО та військову присутність Сполучених Штатів, однак повномасштабна війна в Україні, у поєднанні з непередбачуваністю американської зовнішньої політики за різних адміністрацій, змусила європейські держави серйозно замислитися над концепцією "стратегічної автономії". Це проявилось у значному збільшенні оборонних бюджетів, ініціативах спільних оборонних закупівель через Європейський оборонний фонд, а також у дискусіях про створення більш інтегрованих європейських оборонних спроможностей, хоча реальна консолідація національних оборонних політик залишається політично складним і повільним процесом через різні стратегічні культури та історичний досвід держав-членів.

Внутрішньополітичні виклики, пов'язані зі зростанням популізму та ерозією верховенства права в окремих державах-членах, продовжують випробовувати інституційну стійкість Союзу, водночас стимулюючи розвиток нових механізмів захисту спільних цінностей, таких як умовність фінансування, прив'язана до дотримання принципів правової держави. Економічна нерівність між регіонами ЄС, посилена наслідками пандемії COVID-19 та енергетичної кризи, також залишається джерелом внутрішньої напруги, що водночас підживлює дискусію про необхідність глибшої фінансової інтеграції та постійних механізмів солідарності на кшталт тих, що вже були випробувані через фонд Next Generation EU.

Загалом, сучасний етап розвитку Європейського Союзу можна охарактеризувати як період "полікризи" — одночасного накопичення кількох взаємопов'язаних викликів, що вимагають скоординованої відповіді. Історичний досвід свідчить, що саме такі кризові періоди — від боргової кризи єврозони до пандемії та війни в Україні — найчастіше ставали каталізаторами найбільш значущих кроків у напрямку поглиблення інтеграції, коли держави-члени усвідомлювали, що спільні виклики вимагають спільних, а не суто національних рішень. Здатність Європейського Союзу перетворити нинішній момент накопичених викликів на можливість для інституційного оновлення, зміцнення геополітичної суб'єктності та підтвердження власних цінностей визначатиме траєкторію європейського проєкту на наступні десятиліття.

Рекомендована література

Almada, M., & Radu, A. (2024). The Brussels Side-Effect: How the AI Act Can Reduce the Global Reach of EU Policy. *German Law Journal*, 25(4), 646–663. DOI: 10.1017/glj.2023.108.

Anghel, V., & Džankić, J. (2023). Wartime EU: consequences of the Russia–Ukraine war on the enlargement process. *Journal of European Integration*, 45(3), 487–501. DOI: 10.1080/07036337.2023.2190106.

Anghel, V., & Jones, E. (2023). Is Europe really forged through crisis? Pandemic EU and the Russia–Ukraine war. *Journal of European Public Policy*, 30(4), 766–786. DOI: 10.1080/13501763.2022.2140820.

Börzel, T. A. (2023). European Integration and the War in Ukraine: Just Another Crisis? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61(S1), 14–30. DOI: 10.1111/jcms.13550.

Bosse, G. (2022). Values, rights, and changing interests: The EU's response to the war against Ukraine and the responsibility to protect Europeans. *Contemporary Security Policy*, 43 (4), 531–546. doi:10.1080/13523260.2022.2099713.

Bosse, G. (2024). The EU's Response to the Russian Invasion of Ukraine: Invoking Norms and Values in Times of Fundamental Rupture. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(5), 1222–1238. DOI: 10.1111/jcms.13569.

Broeders, D., Cristiano, F., & Kaminska, M. (2023). In Search of Digital Sovereignty and Strategic Autonomy: Normative Power Europe to the Test of Its Geopolitical Ambitions. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61(5), 1261–1280. DOI: 10.1111/jcms.13462.

Buti, M., & Fabbrini, S. (2023). Next generation EU and the future of economic governance: towards a paradigm change or

just a big one-off? *Journal of European Public Policy*, 30(4), 676–695. DOI: 10.1080/13501763.2022.2141303.

Christou, G., Meyer, T., & Fanni, R. (2025). The European Union: assessing global leadership through actorness in artificial intelligence. *Journal of European Integration*, 47(3), 383–401. DOI: 10.1080/07036337.2024.2377200.

Costa, O., & Barbé, E. (2023). A moving target. EU actorness and the Russian invasion of Ukraine. *Journal of European Integration*, 45 (3), 431–446. doi:10.1080/07036337.2023.2183394.

Costa, O., Marti, G., & Caunes, K. (2024). A roadmap for enlarging and reforming the European Union: Taking the Report of the 'Group of Twelve' seriously. *European Law Journal*, 30(4), 466–472. DOI: 10.1111/eulj.12540.

Ditrych, O., & Laryš, M. (2025). What can European security architecture look like in the wake of Russia's war on Ukraine? *European Security*, 34(1), 44–64. DOI: 10.1080/09662839.2024.2347221.

Fiott, D. (2023). In every crisis an opportunity? European Union integration in defence and the War on Ukraine. *Journal of European Integration*, 45(3), 447–462. DOI: 10.1080/07036337.2023.2183395.

Genschel, P., Leek, L., & Weyns, J. (2023). War and integration. The Russian attack on Ukraine and the institutional development of the EU. *Journal of European Integration*, 45(3), 343–360. DOI: 10.1080/07036337.2023.2183397.

Grievesson, R., Landesmann, M., Pindyuk, O., & Tverdostup, M. (2024). Ukraine's reconstruction in the context of EU accession. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 50(2), 45–86. DOI: 10.59288/wug502.239.

Grytsenko, A., Borzenko, O., & Burlay, T. (2021). Achievements and Challenges of Ukraine's European

Integration. *Journal of European Economy*, 20(3), 493–509. DOI: 10.35774/jee2021.03.493.

Haroche, P. (2023). A ‘Geopolitical Commission’: Supranationalism Meets Global Power Competition. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. DOI: 10.1111/jcms.13440.

Haroche, P. (2024). Geoeconomic Power Europe: When Global Power Competition Drives EU Integration. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(4), 938–954. DOI: 10.1111/jcms.13596.

Heidbreder, E. G. (2024). Withering the exogenous shock: EU policy responses to the Russian war against Ukraine. *West European Politics*, 47(6), 1392–1418. doi:10.1080/01402382.2023.2291971.

Helwig, N. (2023). EU Strategic Autonomy after the Russian Invasion of Ukraine: Europe’s Capacity to Act in Times of War. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61(S1), 57–67. DOI: 10.1111/jcms.13527.

Howorth, J. (2023). The Ukraine War and Its Implications for European Security. *European View*, 22(2). DOI: 10.1177/17816858231207504.

Hoxhaj, A. (2024). How to make EU enlargement a fairer and merit-based process: A legal and policy analysis. *European Law Journal*. DOI: 10.1111/eulj.12543.

Jarlebring, J. (2023). Blacklisting and the EU as a Global Regulator: The Institutionally Predisposed Norm Breaker. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. DOI: 10.1111/jcms.13443.

Kakhishvili, L., & Felder, A. (2025). The Russian invasion of Ukraine and changes in MEPs’ conceptions of security. *International Politics*, 62, 1084–1096. DOI: 10.1057/s41311-024-00646-w.

Kochenov, D. V., & Basheska, E. (2025). Ukraine and the EU Enlargement: What Is the Law and Which Is the Way

Forward? *European Journal of Risk Regulation*, 1–17. DOI: 10.1017/err.2025.23.

Koval, N., & Vachudova, M. A. (2024). European Union Enlargement and Geopolitical Power in the Face of War. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(S1), 135–146. DOI: 10.1111/jcms.13677.

Kröger, S., & Loughran, T. (2022). The limits of support for differentiated integration in the European Union as perceived by academic experts. *Political Research Exchange*, 4(1), 2123744. DOI: 10.1080/2474736X.2022.2123744.

Lavery, S., & Schmid, D. (2021). European Integration and the New Global Disorder. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 59(5), 1322–1338. DOI: 10.1111/jcms.13184.

Lundmark, M. (2026). European Strategic Autonomy in the Field of Defence: Reconfiguration of Military Supply Chains Following Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine in 2022. In *The EU Charting its Course in a Geopolitical World*. Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-032-18648-5_7.

Martill, B. (2021). Unity over diversity? The politics of differentiated integration after Brexit. *Journal of European Integration*, 43(8), 973–988. DOI: 10.1080/07036337.2021.1877285.

Maurer, H., Whitman, R. G., & Wright, N. (2023). The EU and the invasion of Ukraine: a collective responsibility to act? *International Affairs*, 99 (1), 219–238. doi:10.1093/ia/iia262.

Meijer, H., & Brooks, S. G. (2021). Illusions of Autonomy: Why Europe Cannot Provide for Its Security If the United States Pulls Back. *International Security*, 45(4), 7–43. DOI: 10.1162/isec_a_00405.

Michalski, A., & Parker, C. F. (2024). The EU's evolving leadership role in an age of geopolitics: Beyond normative and market power in the Indo-Pacific. *European Journal of*

International Security, 9(2), 263–280. DOI: 10.1017/eis.2023.34.

Mirel, P. (2024). Institutional and policy changes for a union of up to 36 members. *European Law Journal*, 30(4), 589–594. DOI: 10.1111/eulj.12530.

Nissen, C., & Dreyer, J. (2024). From optimist to sceptical liberalism: reforging European Union foreign policy amid crises. *International Affairs*, 100(2), 675–690. DOI: 10.1093/ia/iiae013.

Oberthür, S., & Dupont, C. (2021). The European Union's international climate leadership: towards a grand climate strategy? *Journal of European Public Policy*, 28(7), 1095–1114. DOI: 10.1080/13501763.2021.1918218.

Onuch, O. (2024). Fighting for Europe: The EU's Democratic Pull Phenomenon in Ukraine, Poland and Belarus. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(6), 1423–1447. DOI: 10.1111/jcms.13699.

Orenstein, M. A. (2023). The European Union's transformation after Russia's attack on Ukraine. *Journal of European Integration*, 45 (3), 333–342. doi:10.1080/07036337.2023.2183393.

Rabinovych, M. (2024). EU Enlargement Policy Goes East: Historical and Comparative Takes on the EU's Rule of Law Conditionality vis-à-vis Ukraine. *Hague Journal on the Rule of Law*, 16, 715–737. DOI: 10.1007/s40803-024-00223-6.

Rabinovych, M., & Pintsch, A. (2024). From the 2014 Annexation of Crimea to the 2022 Russian War on Ukraine: Path Dependence and Socialization in the EU–Ukraine Relations. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(5), 1239–1259. DOI: 10.1111/jcms.13572.

Ratti, L. (2023). NATO and the CSDP after the Ukraine War: The End of European Strategic Autonomy? *Canadian*

Journal of European and Russian Studies, 16(2), 73–89. DOI: 10.22215/cjers.v16i2.4150.

Schramm, L., Krotz, U., & De Witte, B. (2022). Building 'Next Generation' after the pandemic: The implementation and implications of the EU Covid Recovery Plan. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(S1), 114–124. DOI: 10.1111/jcms.13375.

Schwarzer, D. (2024). The War in Ukraine and Its Challenges to European Security, Transatlantic Relations, and EU–UK Cooperation. In F. Fabbrini (Ed.), *The Law & Politics of Brexit: Volume V*. Oxford University Press, pp. 44–66. DOI: 10.1093/oso/9780198908289.003.0003.

Scicluna, N. (2023). Pushing the EU's Boundaries: Enlargement and Foreign Policy Actorness after the Russian Invasion of Ukraine. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61(S1), 45–56. DOI: 10.1111/jcms.13540.

Sus, M. (2024). Exploring the dynamics of policy change in EU security and defence: policy entrepreneurs behind the Strategic Compass. *West European Politics*, 47(4), 942–966. DOI: 10.1080/01402382.2023.2232704.

Sweeney, S., & Winn, N. (2022). Understanding the ambition in the EU's Strategic Compass: a case for optimism at last? *Defence Studies*, 22(2), 192–210. DOI: 10.1080/14702436.2022.2036608.

Tagliapietra, S. (2024). The European Union's Global Gateway: An institutional and economic overview. *The World Economy*, 47(4), 1326–1335. DOI: 10.1111/twec.13551.

Vitrey, A., & Mornon Afonso, A. (2024). Reforming the EU budget, a prerequisite for future enlargements? *European Law Journal*, 30(4), 559–570. DOI: 10.1111/eulj.12536.

Ylönen, M. (2026). Reconceptualising the Brussels Effect. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 64(1), 100–124. DOI: 10.1111/jcms.13731.

Про проект

Назва проекту: Дослідження принципів та цінностей європейської політики від Перікла до сучасності

Номер проекту: 101127113

Акронім проекту: POLIS

Виклик: ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Тема: ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Тривалість проекту: 01 листопада 2023 р. – 31 жовтня 2026 р.

Європейська політика ґрунтується на міцних принципах і цінностях, створених протягом історії. Тому ми вирішили дослідити та представити ці цінності та принципи в межах модуля Жана Моне, розглядаючи основні аспекти від часів Перікла до сучасних політик Європейського Союзу. Політичні цінності відіграють значну роль у створенні європейського політичного порядку. Інституції ЄС використовують цінності, щоб єднати європейське співтовариство та узасаднити політичні дії. Крім того, політичні цінності та принципи представляють основи європейської ідентичності.

Цілі проекту:

- розробити та впровадити в навчальний процес модуль, присвячений дослідженню принципів та цінностей європейської політики, що дозволить студентам ознайомитися із основними принципами, концепціями та практичними прикладами;

- актуалізувати проблему європейської політики у наукових дослідженнях Європейського Союзу та його

політики для забезпечення європейської ідентичності та створення простору для діалогу про євроінтеграцію України;

– популяризувати європейські цінності для формування політичної культури України на основі принципів ЄС, що створить підґрунтя для вирішення політичних та соціальних проблем українського суспільства та зміцнить розвиток демократичних інститутів.

Модуль Жана Моне включає 3 навчальні курси для студентів («Вступ до європейської політики: джерела, принципи, цінності», «Політика Європейського Союзу», «Європейська політика для майбутнього: уроки для України»); 3 дидактичні матеріали для курсів та 1 інформаційний посібник «Політична абетка ЄС»; веб-сайт «POLIS: Дослідження принципів та цінностей європейської політики від Перікла до сучасності»; подкаст «POLIS: принципи та цінності європейської політики від Перікла до сучасності»; 2 рецензовані статті, що ґрунтуватимуться на результатах досліджень, проведених у межах цього проекту; 3 міжнародні конференції, присвячені питанням європейської політики, політики ЄС, української політичної культури та сучасним викликам; 3 панельні дискусії з експертами з України та країн ЄС; воркшоп щодо політики ЄС для представників державних органів влади, місцевого самоврядування, журналістів та медіаекспертів.